कविकुलगुरु - कालिदास - संस्कृत - विश्वविद्यालयः

This PDF you are browsing now is a digitized copy of rare books and manuscripts from the Jnanayogi Dr. Shrikant Jichkar Knowledge Resource Center Library located in Kavikulaguru Kalidas Sanskrit University Ramtek, Maharashtra.

KKSU University (1997- Present) in Ramtek, Maharashtra is an institution dedicated to the advanced learning of Sanskrit.
The University Collection is offered freely to the Community of Scholars with the intent to promote Sanskrit Learning.

Website
https://kksu.co.in/

Digitization was executed by NMM

https://www.namami.gov.in/

Sincerely,

Prof. Shrinivasa Varkhedi
Hon'ble Vice-Chancellor

Dr. Deepak Kapade
Librarian

Digital Uploaded by eGangotri Digital Preservation Trust, New Delhi
https://egangotri.wordpress.com/

॥ इदं पुस्तकं आषाढ माहात्म्यं ॥

॥ लिख्यते ॥ शुभं भवतु ॥

Acc. No! - ~~2316~~ M1061
Title!- आषाढ महात्म्य
Date!- ~~संवत~~ शके 1805
Subject!- पुराण

पत्रे :- 136

①

K K S U LIBRARY
RAMTEK
441 106
M 1061
Dist Nagpur
Checked 2012

श्रीगणेशायनमः॥ श्रीगुरुभ्योनमः॥ नारायणंनमस्कृत्यंनरंचै
वनरोत्तमं॥ देवींसरस्वतींव्यासंततोजयमुदीरयेत्॥ सूत उवाच॥ श्रृं
ण्वंतुमुनयःसर्वेवेदवेदांगपारगाः॥ माहात्म्यंशुचिमासस्यसर्वाघ
शमनाशनं॥२॥ संसारदुःखदुरितंऔषधंपरमामृतं॥ पात
कानिअनेकानिब्रह्महत्यासमानिच॥३॥ तानिसर्वाणिनश्यं
तिआषाढस्यापिकीर्त्तनात्॥ एवंमेतद्विसक्रुद्धंनारदंपृष्ट
वान्पृथुः॥४॥ पृथुरु०॥ आषाढस्यतुमाहात्म्यंमयंगुसं
पुरानघाः॥ तत्रापिद्रकुठंजातंमहतीसंकटेविभोः॥५॥ त
तश्चविष्णुनास्युसद्रूपयात्रामनस्यच॥ एवंमाषाढमाहा
त्म्यंवक्तुंशेषोपिनप्रभुः॥६॥ आषाढेमासिभोविप्राप्रातः
स्नानंकरोतियः॥ आषाढंनर्मदातीरेस्नानंशक्रस्यदुर्ल
भं॥७॥ मार्गादिमासेविधिवत्प्रातःस्नानंव्रतंचयत्॥ त

॥१॥

Checked 2012

स्माच्च कोटि गुणितं आषाढे मार्जना ध्रुवं ॥ ८ ॥ किं पुन नर्म
दातीरे अर्धकोटि विनाशनं ॥ अन्यमासे महानद्यां विधिव
त्स्नपनं कृतं ॥ ९ ॥ तस्माच्च कोटि गुणितं माषाढे स्विच्छरोद
के ॥ तस्माच्छतगुणं पुण्यं कूपे तस्माच्छतोधिकं ॥ १० ॥ तस्मा
च्छतगुणं पुण्यं तडागे तु सहस्रकं ॥ तस्माच्छतगुणं नद्यां
संगमे तु शतत्रयं ॥ ११ ॥ तस्मात्कोटि गुणं पुण्यं महानद्यां
तु विस्तृतं ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन रेवास्नानं विधीयते ॥ १२ ॥
अस्मिन्भीमाथ वा रेवास्नानपुण्यं तम स्मृतं ॥ देवस्तु शेष
शायी स्यात्तु वृत्तं च शायनोत्सवं ॥ १३ ॥ तथैवान्यो विद्दुषो वृता नि
निति विधानि च ॥ कथयामि समासेन अस्मिन्काले यथा
तथा ॥ १४ ॥ दानानि बहु देयानि काले काले विशेषतः ॥ तत्रा
पि हि विशेषेण शय्यादानं महत्फलं ॥ १५ ॥ तथैव सर्वे निय

तः सोतिवेगेन कंदमात्रं द्विजोत्तमाः ॥२४॥ ततस्तदंगसंगेन जातं
ज्ञानं महोरगे ॥ नृवाचोवाच्चलं विप्रा विस्मितोस्मि मुने भृशं ॥२५॥ अ
जगर उ० कोसि त्वं पुरुषश्रेष्ठ वद यस्त्वममायतः ॥ यतस्त्वदंगसंस्पर्शा
ज्जातो जातिस्मरो मम ॥२६॥ ब्राह्मणेनापि स्ववृत्तं कथितं स्वयमेव
हि ॥ दत्त्वा स्वपुण्यनिचयं त्राय्यादानफलोद्भवं ॥२७॥ त्यक्त्वा व्याल
तनुं सद्यो दिव्यदेहो बभूव ह ॥ निष्कस्य वाउवतस्मात्सत्कृत्वा नत्वा प्र
पूजयेत् ॥२८॥ विमानं वरमारुह्य गतस्मिहापुरीं प्रति ॥ ऽतवः
कथितं सर्वं पर्यंके शायनस्य च ॥२९॥ दानं च तस्य च फलं तद्ददितिहा
सः पुरःसरं ॥३०॥ इति श्रीभविष्योत्तरपुराणे आषाढमाहात्म्ये प्र
थमोध्यायः ॥१॥ पृथुरुवाच ॥ अधुनाश्रोतुमिच्छामि विस्तरेण जग
द्गुरो ॥ आषाढ दिन कृत्यानि सर्वपापहराणि च ॥१॥ नारद उ० ॥ आ
षाढं प्रतिपत्शुक्ला पुण्यपापहरा स्मृता ॥ तस्यामभ्युराद्वत्सःपैत्र
कं पापनाशनं ॥ ध्यापितॄन् दिव्ययेके चित्कुर्वंतिभ विमानवाः ॥ त

॥३॥

स्यात्तत्कोटिगुणितं भविष्यं तिन संशयः ॥३॥ द्वितीया शुक्लपक्षेषु
पुष्यरक्षेण संयुता ॥ तस्यां रथे समारोप्य स्यानक्यौं सह राघवं ॥४॥
रथोत्सवः प्रकुर्वीत सव्यनागैरिकैः सह ॥ कृष्णाभावे तिथौ कार्यो स
दा सांप्रीतये मम ॥५॥ तथैव च तृतीयायां कल्पो ग्रेयमुदाहृतः ॥
तस्या होमादिकं कार्यं सर्वकामसमृद्धये ॥६॥ रथान्तरश्चतुर्थ्यां तु
कल्पो जातपुरा किल ॥ एकादशी व्रतं कार्यं दशम्यादिदिनत्रयं ॥७॥
तस्यामेव प्रकर्तव्यः शुभैर्वैतरणीव्रतं ॥ पारणे वर्जयेद्योगं छंद
स्य मनुरोधयोः ॥८॥ अभावे यादमेकं वा यत्र स्वयति माधवः ॥ ए
कादश्यां तु शुक्लायां आषाढे भगवान्हरिः ॥९॥ भुजंगशायने चो
तेक्षीरार्णवजळे सदा ॥ अतः सर्वप्रयत्नेन नैच्यात्तु मत्स्यव्रतादिकं
॥ कार्यं सर्वं नरैर्नित्यं मत्स्वातिरयं व्रजेत् ॥११॥ गोपद्माख्यं त
था कार्यं व्रतं स्त्रीभिरनुत्तमं ॥ तथैव कोकिलानाम व्रतमासी
कमाच्चरेत ॥१२॥ स्तथैव च चैत्र यादस्यां कार्यं व्रतमनुत्तमं ॥ उमा

कार्यस्त्वायोसयोनरैः ॥१०॥ अस्यामेव प्रयत्नेन

॥३॥

7

6

महेश्वरं नाम सर्वकामफलप्रदं ॥१२॥ अथापरद्व्रतं दिव्यं जयापार्व
तिसंज्ञकं ॥१३॥ तथैव च प्रयत्नेन कार्यं वै स्वतिकव्रतं ॥१४॥ तथैव
पौर्णमास्यां तु व्रती पूजनमाचरेत् ॥१५॥ इयं मंचादि विख्याता स
र्वपापप्रणाशिनी ॥ तस्यां श्राद्धं च दानं च जपहोमादिका क्रिया ॥१६॥
अल्पापि बहवः संति पापेभ्यः परिमुच्यते ॥ किमत्र बहुनोक्तेन म
होयं हरिवल्लभः ॥१७॥ विश्रांतिस्थानमासाद्य यथा स्वपति मान
वः ॥ तथैवायं भगवतो मासो विश्रांतिदायकः ॥१८॥ तथैवास्मि
जगन्नाथो सुखेनस्वापकारयेत् ॥ यतो दत्तं हुतं किंचित्स्नातं जप्तं सं
तथा नरैः ॥१९॥ तदेव कोटिगुणितं भवेद्विष्णुप्रसादतः ॥ चातु
र्मास्यव्रतानां च आरस्य व्रतं शृणु ॥२०॥ दशाम्यां प्रातरुत्थाय कृ
त्वा स्नानं यथाविधिः ॥ तिलमलकचूर्णेन नद्यादौ विमलैर्जलैः
॥२१॥ प्रातःकार्यं विधायैव शुक्लवासो गृहं व्रज ॥ पुण्याहवाच
नं कुर्यात्कलशौ स्थापयेद्दृढं ॥२२॥ विष्णोश्च प्रतिमा कार्या

॥४॥

हेमलक्ष्मीसमन्विता॥ शेषपर्यंकशयनागरुडेनसुशोभिता॥२३॥
नाभिपद्मसमुत्पन्नाब्रह्मणाचारुशोभिता॥ एवंताप्रतिमा
विष्णोः पूजयित्वास्यशक्तितः॥२४॥ धणानेजाग्नेनविष्णोरस्तं
जलिपुटस्तदा॥ चतुरोवार्षिकान्मासान्देवस्थापनाविधिः
॥२५॥ इयंकरिष्येनियमंनिर्विघ्नंकुरुमेच्युत॥२६॥ इतिश्री
भविष्योत्तरपुराणेआषाढमाहात्म्यद्वितीयोध्यायः॥२॥
पृथुरुवाच॥ आषाढस्यापिमाहात्म्यंसर्वपापप्रणा
शनं॥ विस्तराच्छ्रोतुमिच्छामितन्मेवदमाहामते॥१॥
नारदउ०॥ शृणुत्वंनृपशार्दूलशुचिमाहात्म्यमुत्त
मं॥ यच्छुत्वामुच्यतेजंतुपापेभ्योनात्रसंशयः॥२॥ स्तु
विस्नानंपकुर्वंतिमिथुनस्तेदिवाकरे॥ सर्वपापविनि ॥४॥
मुक्तोगच्छंतिपरमंपदं॥३॥ स्नानदानंजपोहोमं

स्वाध्यायो देवतार्च्चनं ॥ अतिथ्यं वैश्वदेवस्य पुराण
श्रणयमः ॥४॥ ध्यानं नियमयोगस्थ शुचिमासे फलप्र
द ॥ दुर्लभं भारते जन्म द्विजत्वं मानवेषु च ॥५॥ तत्रापि
दुर्लभो षाढो मिथुनस्थे दिवाकरे ॥ तत्रापि दुर्लभं मन्ये
शुचिस्नानं दिनोदये ॥६॥ यत्तैर्नैव कृतं स्नानं तेनात्मा वं
चितो ध्रुवं ॥ कलौ नास्त्येव नास्त्येव मासस्नानात्परं फलं
॥७॥ अत्रार्थे कथयिष्यामि इतिहासपुरातनं ॥८॥ कस्मि
रश्चिस्वय विप्रा पर्यटन्नारदो मुनिः ॥ यदृच्छया मध्य
लोकस्थितायस्य जनानमुहुः ॥९॥ स्नानसंध्यविहीनां
श्च मलिनाश्चातिनिर्द्दयान् ॥ परदारपरद्रव्यलोलुपान् वि
षयोसकान् ॥१०॥ अधर्मचारिणी नित्यं वृथाहिंसापराय

णः॥ पाखांडिगोष्ठिनिरतान् अकार्यानृतभाषणाः॥३१॥
धनार्थे यत्र सुहृदो सदा धनपरायणाः॥ वेदशास्त्रपु
राणानां महतामपि निंदकान्॥३२॥ कंन्याविक्रइणस्ते
ईनू अश्वविक्रयकारिणः॥ जीवं वृद्धा मृतसुतां सदैव
विरहातुरां॥३३॥ नांह दृष्ट्वा दुःखसंतप्ता नारदो वा
क्यमब्रवीत्॥ शुचिमासोत्तमो मासः भवतां जनमानु
षां॥३४॥ प्रातःस्नानं प्रकर्तव्यं सर्वदुःखोपशांतये॥
यदेवं कथयामास देवेषां करुणामुनिः॥३५॥ नारदोक्तं
तःश्रुत्वा जनाभक्तिपरायणाः॥ स्नानं दानं माहात्म्यस्य श्र
वणां भक्तितत्पराः॥३६॥ तेन पुण्येन महता सुखिन
स्ते दिवं ययुः॥ सर्वेपि सुखिनो जाता धर्मे धर्मपराय

णा ॥१७॥ कालेन निधनं प्राप्तागमिष्यत सुरा
लयं ॥ गोपितं तत्व तं तेन स्नानदानादिकाः क्रियाः
॥१८॥ अंतकाले प्रकर्तव्यं शुचौ स्नानं जलाशये ॥ तत्रा
पि दुर्लभं मन्ये प्रातःस्नाना भीमरथी ॥१९॥ शुचौ भीमर
थी स्नानं देवानामपि दुर्लभं ॥ यः कुर्यान्मानवो भक्त्या तस्य
पुण्यमनंतकं ॥२०॥ जानतोऽज्ञानतो वापि शुचिस्नानं व्र
तेन रः ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तो स्वर्गसौख्यं च कल्पते ॥२१॥
अत्राप्ये कथइष्यामि इतिहासं पुरातनं ॥ तस्य श्रवण
मात्रेण लभ्यते मोक्षयस्फलं ॥२२॥ सूत उ० ॥ मध्यदे
शविशालायां शूद्रोभूत्कनकाभिधः ॥ स्वैकः सभायाः पु
त्राभ्यां जराजर्जरितस्तनुः ॥२३॥ इतस्ततश्च विचरन् व

रिद्रेणातिपीडितः॥ अत्र मन्वन्तरे दृष्टाग्रे पुरं विमलसंस्त
कं॥२४॥ उवासकस्य विद्रेहे भिक्षयों वरपुरयां॥ चकार
कांतिचित्कालं द्विजन्मानां गेहे गृहे॥२५॥ कालेन जठरो
जातोक्षुधयासंतपीडितः॥ केन किं द्विजवर्येण आनीतो
निजसंतति॥२६॥ दत्वा भाजनं तस्मै नियुक्तो तृणकर्म
णि॥ प्रातरेव प्रगतव्यं भीमामृति प्रयत्नतः॥२७॥ तृणां
नानियकनको रात्रौ सुसाय तद्गृहे॥ रावमाज्ञानतः स्ना
न आषाढे समुपस्थिते॥२८॥ संजातपूर्वपुण्येन कनक
स्याविभावतः॥ यथास्नानं तथादानं जातमज्ञानतश्शृणु
॥२९॥ अस्यहं ब्रह्मणांश्चैव लब्धांश्चैव तरेतरान्॥ क्षु
धार्थी जठरान्दीनां तर्पयामास भक्तितः॥३०॥ अनेनमु

कृश्रेषेण प्रीयतां भगवान् हरिः॥ एवं मासो गतस्तस्य स्ना
नध्यानरतस्सय॥ ३१॥ आषाढ्यां पौर्णमास्यां तु कनके
श्वर पिडितः॥ गच्छन्नुपपात भीमायां विकृष्टं तत्क्षणाद
मृत॥ ३२॥ जलतावन्हिरानिलः धूतास्मिरनिवाशिभिः॥
गतासुक्षपपातोव्यं दिव्यरूपोभवत्क्षणात्॥ ३३॥ तस्मि
न्नवसरे यातं विमानं दिव्यमंबरात्॥ नृत्यं अप्सरसस्तत्र घं
टावाद्यसमन्वितं॥ ३४॥ सर्वे समागतास्तत्र परमाश्चर्यसं
युताः॥ इदृशोऽचुश्च कनकं यानमारुह्यतां त्वया॥ ३५॥
कनक उ०॥ केन पुण्येन संप्राप्तं विमानं सूर्यवर्चसं॥ कथ्य
तामिह सर्वेषां संशयच्छेदनाय च॥ ३६॥ दूत उचुः॥ सर्वे
मासोत्तमो मासो श्शुचौ स्नानं त्वया कृतं॥ भीमायां तेन पु

ण्येन संप्राप्तं यानमुत्तमं ॥ ३७ ॥ द्विजा विस्मयमापंनाप्रे
षुस्ते कनकं मुदा ॥ अस्मिन् विहाय कनकं दिव्यलोके ग
मिष्यति ॥ ३८ ॥ नोचितनेसहास्माकं गंतव्यं परमं पदं ॥
इति तेषां वचः श्रुत्वा दूतान्प्रोवाच विस्मितः ॥ ३९ ॥ तेषां
ग्रहे मयायुक्तं पालितं वै पुनः पुनः ॥ यदर्थं दुःखिता पू
र्वं येषां दासास्मि निश्चितं ॥ ४० ॥ तान्विहाय नोयामि दि
व्यलोकं हरेः पदं ॥ दुता उचुः ॥ विमानस्थानमिमालो
कापदित्वे न तु मिच्छसि ॥ ४१ ॥ तदा त्वं शुचिमासोस्मिन्नी
मास्नानं तु यत्कृतं ॥ अज्ञानतापदाग्नस्य नरस्य यस्य
कस्यचित् ॥ ४२ ॥ तस्य पुण्यांशदानेन गमिष्यति सुरां
तिकं ॥ ततः संकल्पं विधिवत्पुण्यं तेषां करेषु च ॥ ४३ ॥

दद्दौ यदा मुदा युक्तः तदा रूपांतरं दधुः ॥ सर्वे विमानमा
रूढो जग्मुःत्वाब्ज पदांबुजा ॥४४॥ स्नानस्याज्ञानतो मु
क्तं किमुतज्ञानतत्कृते ॥ अत स्नानप्रकर्त्तव्यं शुचिमासे
खिलैर्जनैः ॥४५॥ इति श्रीभविष्योत्तरपुराणे आषाढ
माहात्म्य तृतीयोध्यायः ॥३॥ नारद उ० ॥ शुचिमासि
प्रकर्तव्यं अंनदानं नरोत्तमैः ॥ सर्वदानाधिकं पुण्यं प्राप्नु
यान्नसंशयः ॥१॥ तस्मात्कलौ नरैरष्टादशावर्णं समुद्भ
वैः ॥ स्वस्वज्ञातिषु सर्वासु दिव्यैरन्नैयतर्पयेत् ॥२॥ पूज
यसरयाभक्त्या ज्ञातिश्रेष्ठं द्विजोत्तमं ॥ सहिरण्यं च आ
मान्नं देयं सर्वद्विजन्मने ॥३॥ ब्राह्मणो ब्राह्मणं पूज्यं श्रद्ध
याभोजयेद्विजान् ॥ प्राप्नोति विपुलां लक्ष्मीं परत्रे च परां

॥८॥ गतिं॥४॥ कलौ नास्त्येवसंपन्नदानाअधिकं तु फलं मु
ने॥ शुचिमासे विशेषेण अन्नदानं द्विजोत्तमं॥५॥ अद्य
यापि च ये कुर्याते यांति परमां गतिं॥ अत्रार्थे कथइष्या
मि इतिहासं पुरातनं॥६॥ विशालायां पुरा विप्रो शिवश
र्मेति नामतः॥ धनवान् गर्वसंपंन द्विजनिंदापरायणः
॥७॥ भार्या गुणवती तस्य भतृवाक्यपरायणा॥ भार्या
पतिवृता धर्मदेवतातिथिपूजका॥८॥ शिवशर्मास्त्व भा
र्यया वदुश्चाभि दिने दिने॥ असंतुष्ट सदा चासीस्थवि
यांबरमेव च॥९॥ सदा परप्रतिग्रहि परद्रोहि परान्नभुक्
सदा आयुष्यकष्टं तिक्रय विक्रयकारकः॥१०॥ सर्वक्रिया ॥८॥
परभ्रष्टो धनार्थे यत्नमाचरेत्॥ अत्यंत धनसंपन्नका

लेनासीद्द्विजोत्तमः ॥११॥ नददौभिक्षणेभिक्षान्नका
लेस्नानमाचरेत् ॥ कस्मिंश्चित्समयेविप्रोभार्ययाइदमब्र
वीत् ॥१२॥ गुणवत्योवाच ॥ किमर्थंक्रियतेस्वामिन् कृ
त्वादोधनसंपदः ॥ जलबुद्बुदवद्देहोजीवितंचाप्यशाश्वतं ॥
॥१३॥ तस्माद्धर्मसदाकाय इहापुत्रसुखप्रदः ॥ अपुत्रेण
कृतोधर्मोप्राप्नुयात्पुत्रवत्फलं ॥१४॥ अपुत्रस्यसुखंना
स्तिस्वर्गेनैवचनेवच ॥ एवसृतंपितृमुखात्तस्माद्धर्मस
माचरेत् ॥१५॥ नकरिष्यसिमद्वाक्यंतदाप्राणान्ददाम्य
हं ॥ एवंयुवंतिसानित्यंनश्रृणोतितयेरितं ॥१६॥ अथ
कालेनसारुष्टाभर्त्तारमिदमब्रवीत् ॥ आयेवाननग्र
ण्हामिप्राणांदास्यामिनिश्चितं ॥१७॥ एवंदिनत्रयेजातेमृ

कालेनानिधनंप्राप्तः भार्ययासद्विजोत्तमः ॥२५॥ दि
व्यंविमानमारुह्यइन्द्रस्याडुसनंगतः ॥ मांधातानामराजा
भूत्तेनपुण्येनभूतले ॥२६॥ भार्ययाविपुलंसोख्यंभुंक्त्वाभो
गान्यथेप्सितान् ॥ अंतेजगामसायुज्यंभार्ययापरमात्मनः
॥२७॥ इतिश्रीभविष्योत्तरपुराणेआषाढमाहात्म्येचतुर्थो
ध्यायः ॥४॥ नारदउवाच ॥ मासोत्तमेस्तुचौमासेअन्नदा
ननरोत्तमैः ॥ अभावेकंदमूलानांपत्रपुष्पफलादिनां ॥१॥ दा
नेनलभतेसोख्यंइहलोकपरत्रच ॥ ज्ञाताज्ञातंतत्कर्मसुकृ
तंवापिदुःकृतं ॥२॥ अभुंक्त्वानक्षमंयांतिजन्मजन्मांतरेपि
च ॥ अत्रार्थेकथइष्यामिइतिहासंपुरातनं ॥३॥ पुरासिद्ध
पुरेचासितक्षत्रियोमाधनाधिपः ॥ रूपवान्सर्वसंपन्नो

18

॥१०॥

परस्त्रीरतिलालसः ॥ ४ ॥ पाखंडिगोष्ठिनिरतो शास्त्रनिंदा
परायणः ॥ अथार्थेतु बहुयत्नान्चकारक्षत्रियाधमः ॥ ५ ॥
जघानपथिकान्मार्गे तत्रैव निवसंन्वने ॥ दिवारात्रौ फलान्चि
न्वन्कोमलानि लघुन्यपि ॥ ६ ॥ यस्यकस्य गृहे भुंजन्भक्ष्याभ
क्ष्यविमूढधीः ॥ कालेन निधनं प्राप्तं कस्मिंचित् गहने वने ॥ ७ ॥
तेन कर्मविपाकेन वानरत्वमवापह ॥ अथो बहित्तरग्रासे
सोप्युक्षामोयं तदुखितः ॥ ८ ॥ तथापि कंटकमुखोसजलं
पालुमक्षमः ॥ तथापि क्षुधयायुक्तः फलान्यासातलीन्बला
त् ॥ ९ ॥ वृक्षात्वृक्षांतरं गच्छन्पातयन्कुसुमानपि ॥ काले
नबहुना गृस्थो सवशाखामृगो भवेत् ॥ १० ॥ अथकालेन ॥१०॥
संप्राप्ता आषाढो माससत्तमः ॥ चकार बहुशो यत्ना

न्कंदमूलफलद्विचे॥११॥ असमर्थोभक्षयंतुंभुमौत्यक्का
फलानिच॥ अदोयत्नेफलान्गृह्यस्वयंभक्षतुमक्षमः॥१२॥
एवंवनानरंगच्छन्‌त्यजन्पुष्पफलानिच॥ एवंबहुतरेका
लेगतोतस्यदुरात्मनः॥१३॥ देवाश्शुक्लोगतोमासोभवदुः
खविनाशकः॥ तस्मिन्मासेविशेषेणफलान्याहरतेबला
त्॥१४॥ तानित्यक्कापुनर्वृक्षमारुहन्फलुलिप्सया॥ श्रमेण
यानित्यक्कानिवारणेनफलानिच॥१५॥ फलानियानि
पत्रावभक्षयंत्तिमुखेनन्च॥ तेनपुण्यप्रभावेनजहौतांवार
णींतनु॥१६॥ दिव्यदेहसमापन्नविमानहस्वान्सुरः के
नपुण्यप्रभावेनविमानंकथयंतुमां॥१७॥ इतउ०॥ ज्ञानता
ज्ञानतावापिशुचिमासेफलार्पणात्॥१८॥ दुरितंविलयंपा

तंशाक्रस्याद्र्सनंभव॥ आरोहइत्यातध्यानंशाक्रलोकेज
गामह॥१९॥इतिश्रीभविष्योत्तरपुराणेआषाढमाहात्म्ये
पंचमोध्यायः॥५॥नारदो०॥शुचिमासेपरंश्रेष्टंगवांशु
ऋषणेनरैः॥ कर्तव्यंचप्रदातव्यंदाननतासांसवछकं॥१॥
सवत्सागांतुयोदद्याद्ब्राह्मणायकुटुंबिने॥गोरोमसंख्यास्व
लोकेसुखंमोक्षमवाप्नुयात्॥२॥ किंमंत्रबहुनोक्तेनगोदा
नात्परमंसुखं॥दत्ताद्यविधिनाचास्मिन्मासेबहुफलंभवे
त्॥३॥ अदुग्धावत्सहीनापिअयोग्यादानकर्मणि॥ त
थापिदेयायथ्येस्मिन्परमंलभतेसुखं॥४॥यथासुखेणवै
स्यणदत्वागांमरणोन्मुखी॥सर्वपापविनिर्मुक्तोगोलोके
सुखमाप्नुयात्॥५॥ऋषयउचुः॥ कसुखेणकथंदद्या

तविस्तारं कथयस्व नः ॥ सूत० ॥ पुराअदुंबरे पुरे सुखे
णाइति विश्रुतः ॥ ६ ॥ धनवान्कृपणो नित्यं क्रयविक्रयका
रकः ॥ बहुगोधनसंपंनो कृषिकर्मरतः सदा ॥ ७ ॥ नित्यं
वंचयते विप्रान्कर्मभ्रष्टो धनप्रियः ॥ स्नानसंध्याजपा
होमः दानं विप्रस्य पूजनं ॥ ८ ॥ नकृतं तेन वैश्येन अधर्मे
णा धनार्थिना ॥ अकाले बहुनावृद्धो सुखेणः संबभूवह
॥ ९ ॥ तथापि यत्नं कुरुते बलिपलित्व विग्रहः ॥ तस्मिन्श्चि
त्समये भ्रातृभार्यया रहसि स्थितः ॥ १० ॥ यत्कोदेह गमि
ष्यंति प्राणान्प्राण इवं कुरु ॥ स्वधर्मं धर्मनज्ञातं किं मनेनध
नेनते ॥ ११ ॥ देहांतरे परे दुःखं पापिनाम पिदेहिनां ॥ तस्माद्ध
र्मः सदा कार्यः इहामुत्र सुखप्रदः ॥ १२ ॥ अपुत्रस्य गतिर्ना

॥१२॥

स्ति विना धर्मेण कस्यचित्॥ भार्योक्तवचनं श्रुत्वा प्रोवाच धन
लंपट:॥१३॥ सत्यं वदसि कल्याणी किं कर्त्तव्य: मयाधुना॥ ध
मस्तु धनिकै: कार्य: पुत्रपौत्रवताथवा॥१४॥ मया यदि कृतो
धर्म: आयुश्शेषेण जीवित:॥ तदा किं निमु भोक्तव्यं कोदा
स्यंति वपुत्रिण:॥१५॥ न दारिद्र समं दु:खं नोपवास समं
यथा॥ तस्मान्नैव करिष्यामि उपदेशात्तथा भवेत्॥१६॥ पुन:
प्रोवाच भर्त्तारं अन्त:काले उपास्थिते॥ गोदानं देइ भर्त्तार य
दि नास्ति धनं त्वयि॥१७॥ सर्वैरपि तयोक्तस्सन् महति संकटे
स्थित:॥ चिरं विचार्य मनसी गोदानस्य द्विजन्मने॥१८॥ सवत्सो
जरठा वत्सहीना हि मरणोन्मुखी॥ ददौ विप्राय त्वरये धान्य
दक्षिणसंयुतं॥१९॥ बलात्कारेण विप्रोसौ ग्रहीत्वा स्वगृहं

॥१२॥

ययौ॥ पुनः पुनश्च गां स्मृत्वा किं करोमि गतागतान्॥२०॥
सायंकाले मृतां ज्ञात्वा स्वस्छ वित्तो बभूव ह॥ अथ काले न
पंचत्वंअमुतुस्तोतुदंपती॥२१॥ गोलोकादागतं दिव्यं विमा
नं सूर्यतेजसं॥ मोद प्रमोद अमोद सुमोदैः परिवेष्टितः
॥२२॥ उपविष्टौ विमानोस्मिन्गोलोकं जग्मुतुः क्षणात्॥
तत्र भुत्का चिरं सोख्यं कामधेन्योश्च संनिधौ॥२३॥ गोदा
नस्य प्रभावेन प्राप्तवान् परमं सुखं॥ तस्मात्पुण्यतमेमा
सि गोदान उत्तमोत्तमं॥२४॥ प्रत्यक्षं तिल धेनू वाजल
धेनुंच शार्करी॥ स्वर्णधेनुंच रत्नतिं घृत धान्य यथो
न्दवान्॥२५॥ यो दद्याद्द्विजवर्याय तस्य पुण्यमनंत
कं॥ अभावे निष्कथीं दद्यात्मासोत्क लभते फलं॥२६॥

तस्मादाषाढमासेऽस्मिन्स्नानदानं महत्फलं ॥ २७ ॥ इ
तिश्रीभविष्योत्तरपुराणे आषाढमाहात्म्ये षष्ठोध्यायः ६
नारद उवाच ॥ तृणदानं च कर्तव्यं ब्राह्मणाय तृणार्थिने ॥ तस्मा
दिभ्यश्च गोभ्यश्च तस्य पुण्यमनंतकं ॥ १ ॥ अत्रार्थे कथइष्यामि
इतिहासपुरातनं ॥ यच्छ्रुत्वा सर्वपापेभ्यो मुच्यते नात्र सं
शयः ॥ २ ॥ पुरा चर्मण्वतीतीरे मुंडकोवामपाद्विजः ॥
तत्रैव याञ्चको नाम वसन्शूद्रोऽखिलप्रियः ॥ ३ ॥ परस्प
रमतिप्रीतिउभौरषिपराययो ॥ तयोरात्यंतकी प्रीति
अनुजा इव सर्वदा ॥ ४ ॥ कस्मिंश्चित्समये चोभौ विवादं
चक्रतुर्मिथः ॥ इयं भूमिर्मनत्वादिया स्ति किंचनवाद
तः ॥ ५ ॥ मयादत्ता द्वितीयेति चवदन्नेव पुनःपुनः ॥ रावंवि

वदनोमोतौ चिरकालं परस्परं ॥६॥ कालेन जरठौ जातौ
उभौ क्षीणबलौ यदा ॥ ताभ्यां विवादतीत्यर्का ऋषिहीनाब
भूवहु ॥७॥ तृणपूर्णा तदा जाता पश्चादिभ्योपकारिणी ॥
गोभिर्यद्दयागस्य भक्षइत्वा तृणं उदा ॥८॥ कालेन बहुना
तौतु निधनं जग्मुतुर्यदा ॥ स्वर्लोकाद्गागतं दिव्यं विमानं सूर्य
तेजसं ॥९॥ बलात्कारेण तौ तस्मिन् विमाने उपवेशतुः
दूतान्यपृच्छुः केनेदं प्राप्सवा कथयंतु वः ॥१०॥ दूता उच्चुः ॥
गवां तृणप्रदानेन गतं पापं महत्तरं ॥ उभाभ्यां प्रेषितं यानं
स्वर यागम्यतां दिवि ॥११॥ तातदर्थे तृणं देयं ब्राह्मणाय
कुटुंबिणे ॥ पशुभ्योपि च दातव्यं स्वर्गलोक सुखमक्षयं
॥१२॥ गोग्रासं तु गवे दद्यात्तस्य पुण्यमनंतकं ॥ गवां

॥१४॥

डुयनंकार्यंमक्षिकाभ्योनिवारणं॥१३॥येनपूजयता
नेतुतस्यजन्मनिरार्थकं॥गवामंगेषुतिष्टंतिभुवनानिच
तुर्दश॥१४॥यस्मात्तस्माच्छिवंमेस्याद्दिहलोकेपरत्रच॥
योविक्रयतिगांविप्रोचांडालादधमस्मृतः॥१५॥योवंचयं
तिगांविप्रोरौरवंनरकंव्रजेत्॥योवाच्चयतिगोधत्संतस्मा
दैहरतेयः॥१६॥वपुच्छातिनरोवत्संवत्सहत्यामवा
प्नुयात्॥१७॥इतिश्रीभविष्योत्तरपुराणेआषाढमा
हात्म्येसप्तमोध्यायः॥७॥पृथुरुवाच॥शुक्रमासे
विशेषेणकेनदानानितद्वद॥नारदउवाच॥दानानां
मुत्तमंदानंअश्वदानंप्रवक्ष्यते॥१॥अश्वदानविमान
स्थोयातिलोकत्रयांतरे॥उपाहनस्यदानेनविमान

१४

27

स्थो दिवं व्रजेत् ॥ २ ॥ शय्यादानाच्छुभेः सौख्यं इहामु
त्र फलप्रदं ॥ आंदोलकप्रभावेन नत्तद्वत्रोनंदभाग्भवेत्
॥ ३ ॥ दिव्यास्तरणदानेन दिव्यलोकमवाप्नुयात् ॥ सुवर्णस्य
प्रदानेन वै सुवर्णो जायते नवः ॥ ४ ॥ मणिमुक्तप्रवालस्या
दानाद्वांपरमं सुखं । परिधानिव वस्त्रस्य दानेन तत्परमं सु
खं ॥ ५ ॥ दानात्प्रावरणीयस्य परमाल्हादतां व्रजेत् ॥ अलं
कारप्रभावेशासस्त्रियालंकृतो भवेत् ॥ ६ ॥ नीलदानप्रभावे
नन पुनर्जायते भुवि ॥ धान्यदानप्रभावेन सधनी भवता
ध्रुवं ॥ ७ ॥ उदकुंभप्रभावेन धनी भवति निश्चितं ॥ दीपदा
नप्रभावेन कुलदीपो भवत् सुतः ॥ ८ ॥ कर्पासस्य प्रदानेन
र इह लोके वसं चिरं ॥ शस्त्रदानाल्लभेत्सौख्यं न भयं प्राप्यते

॥१६॥

ल्त्तिकाप्रदानेन बहुलोके सुखी भवेत्॥ उपनेत्रप्रदानेन
नेत्ररोगात्प्रमुच्यते॥ २५॥ यो ददाति द्विजश्रेष्ठा इच्छा
भोजनमादरात्॥ ते प्राप्नुवंति महापुण्यं स्वेच्छाभोज
न्मनोहरान्॥ २६॥ दिने दिने यो कुरुते द्विजाना पादसे
वनं॥ तेषां सर्वाणि चांगानि रम्याणि च भवंति हि॥ २७॥
गवां कंडुपनं नित्यं मासमेकं करोति यः॥ न तस्य दद्रुजा
रोगा कुले भवति कुत्रचित्॥ २८॥ देवालये नित्यं ग्रा
कः संमार्जनादिकं॥ रक्ति चित्रा रंगवल्लि सिंचनं कुं
कुमादिभिः॥ २९॥ तेषां मिंद्रग्रहातुल्यं गृहं भवति नि
श्चितं॥ अस्यास्थ्यसेवा कुरुते मासमेकं मतं द्वितः॥ ३०॥
जातु तस्य कुले विप्र ग्रहपीडादिकं भवेत्॥ एवं बहुनि

॥१६॥

२९

दानानि उक्तानि पूर्वसूरिभिः॥ २१॥ तेषांस्वशक्त्या दानानि
वित्तशाठ्यंविवर्जितः॥ योकिंचिन्नददास्यस्मिन् तस्यसर्वं
वृथाभवेत्॥ २२॥ इतिश्रीभविष्योत्तरपुराणे आषाढमा
हात्म्ये अष्टमोध्यायः॥ ८॥ नारदउवाच॥ शुचिस्नानं
प्रकर्त्तव्यं मिथुनस्थे दिवाकरे॥ पृथक्समुद्रगामिन्यांस
मर्थश्चेत्तरासुच॥ १॥ नदीषु सागरे कूपे तडागे स्वगृहे यवा॥
असक्तेन प्रकर्तव्यं स्नानं मुख्येन वारिणा॥ २॥ शुचौ स्ना
नं प्रकर्तव्यं यत्र कुत्र जलाशये॥ गंगास्नानं प्रकर्त्तव्यं श्रा
न्युयान्नात्र संशयः॥ ३॥ त्रिदशापि हि इच्छंति जन्मभू
म्यां कलौ युगे॥ शुचिस्नानं करिष्यामि गच्छते विष्णुमंदि
रं॥ ४॥ देवानां दुर्लभं स्नानं मनुजानां तु का कथा॥ अत्र

॥१७॥

स्नानेनसर्वोघात्मुच्यतेनात्रसंशयः॥५॥अनेकपापसं
भूतसघ्यःकुष्टोविनश्यति॥ऋषयऊचुः॥कस्मात्पापभवे
त्कुष्टोकेनपुण्येननस्यति॥६॥रातत्सविस्तरंब्रूहीवयं
च्छ्रवणेच्छवः॥सूतउ०॥शृण्वंतुऋषयःसर्वेपरमाश्च
र्यकारकं॥७॥अत्रार्थेकथइष्यामिइतिहासपुरातनं॥
पुरातनंपुरासोमेपुरेविप्रोद्युमणिनामतः॥८॥भार्यासि
त्सुमतीतस्यभर्तृवाक्यपरायणा॥पतिव्रताधर्मपरास
त्यव्रतपरायणा॥९॥सदैवतोषयामासभर्त्तारंविधि
वेर्गुणैः॥तथापिद्युमणेर्नस्नेनकदापितुरक्तिनिः
॥१०॥सर्वकर्मपरिभ्रष्टोनास्तिकोरूपणोघृणिः॥प
रस्त्रीरसिकोनित्यंवित्तगोहरणःसदा॥११॥स्वयं

31

वेश्यागृहंगत्याक्रिडाभिश्चस्वकारकः॥ दैवोगृहगतं
तस्यैधनपात्रादिकंमुदे॥१२॥ नज्ञास्तिराजादंडयतब्रा
ह्मणत्वाद्द्विजाधमं॥ पुनर्गृहागतंयश्चपत्नीवाक्यंत्रा
नैर्जगौ॥१३॥ सुमतिरुवाच॥ प्राणनाथवदाम्येकंतच्छृणु
ष्वमहामते॥ अतिख्यातेतिविमले वर्णेजन्मभवादृशां॥१४॥
आचारत्वान्यथादुष्टस्यतक्श्चसविवेकवः॥ इहलोकंतु
तत्कार्यंयेनसौख्यंपरंभवेत्॥१५॥ पूर्वैवयसितत्कार्यंये
नत्रांवार्द्धिकंभवेत्॥ अष्टमासेषुतत्कार्यंयनवर्षासुखं
भवेत्॥१६॥ दिवसेकर्मतत्कार्यंयनरात्रौसुखंभवेत्॥
कारुण्यात्पितृनामत्वात्ब्राह्मणत्वात्तक्षमत्यसौ॥१७॥
राजापरमनित्तिज्ञोभृत्यैस्तंबहिःस्करोत्॥ सर्वविषयवसं

पूर्णसुंदरामनुसारिणी॥१८॥स्त्यक्त्वा मां धर्मपत्नीनां
वेश्यायानिरलंकृतं॥ लोको निंदति सर्वत्र भीयात्वांन
वदस्यसो॥१९॥ समाजनः प्रतिक्ष्यंते पतिस्ते किदृशोस्तु
भे॥ लज्जयाधीसुखीप्राणान्स्मकर्म हेतदैक्च॥२०॥ ये
थेष्टंचेन्मयासार्द्धं रमसेहृ निरंप्रति॥ न कोपि किंचि
ल्लयायात्वांदोषोभयेमहान्॥२१॥ हितंचेत्कुरु मद्वाक्यंत्य
क्त्वाचसविवेकतः॥ अज्ञानाद्वाप्रमत्ताद्वाकृतंकर्मत्यजे
द्बुधः॥२२॥ सुमतिवचनंश्रुत्वाधीप्पणः क्रोधसंयुता॥
रोषाविष्टामहाक्रूरोजगादप्रज्वलन्निव॥२३॥ सुमणि
र.वाचा॥ निर्लज्ज्ये निष्ठुरे दुष्टे यदि रुष्टेमपिस्फुटं॥ येम
लोकंप्रेषयासिताउइत्वादुरिक्षितः॥२४॥ सुमतिर०

भर्तृहस्तान्मतिश्रेयः परं तेह्य च सत्स्त्रियः ॥ रावैवत्याप
यत्यासध मिक्षा सहसा गृहात् ॥२५॥ काष्ठे लोष्ठे मुष्टि
भिश्च पाषाणैस्तामताडयेत् ॥ प्राणाः स्त्रत्याज्यसहसा
भिन्नामर्मसु तेन ह ॥२६॥ स्वर्गं गता दिव्यदेहा बुभुजे परमं सु
खं ॥ अक्षिप्य चरणे तां स विक्षेप दूरतो निशी ॥२७॥ निरं
कुशो हर्षयुक्तो रेमे वै प्रेमसमन्वितः ॥ त्वदर्थं नाशिना भा
र्या धुमणिस्ता मयाब्रवीत् ॥२८॥ गृहाद्विनिर्गतो कुत्रयवै
ग्र्यायैदत्तवान्मुदा ॥ कालेन विप्रो धनहीनो यदा भवेत् ॥
॥२९॥ तदा निष्कसिते गेहा निर्भत्सच पुनः पुनः ॥ जघा
न ब्राह्मणान्मार्गे धनार्थे ब्राह्मणाधमः ॥३०॥ तुभ्यं न
दत्तवान्तस्येदासव तत्र संस्थितः ॥ कालेन निधनं प्राप्ते

प्रद्दोकोपि कुष्टित्वा कायकर्मण ॥ तत्रैव स्यं स्थितः कुष्टि
अन्नात्कत्वा द्विजाधमः ॥१२॥ एवं मासोगतस्तस्य क्षुधि
तस्यापि कुष्टिनः ॥ आषाढ्यां पौर्णमास्यां च सर्वे स्नाना
र्थिनो जनाः ॥१३॥ ददृशुः कुष्टिनं तत्र ऊचुः सर्वे व्रतस्थि
तः ॥ कुरु स्नानं त्वं मद्ये वदास्यामो भनन्चैखयी ॥१४॥ सिं
चामि जलिने तोयं अस्पृस्य कुष्ठ द्विषिते ॥ न वा स्पृष्ट
तवान् तेषां अन्नात्कत्वा द्विजाधमः ॥१५॥ स्नाता स्ना
ताश्च व्रतिनो सिसिंचुर्सीतकं पयः ॥ ततस्ते जलिनः
सर्वे सिरंचुः कुष्टिनं यदा ॥१६॥ किंचियो राणिकं वे
द मंत्रास्तथापरे ॥ पठयंश्च शुध्यै निश्चित्वं कुष्टिनं जलैः
॥१७॥ दूर्वयामार्गतुलसीतिलबिल्वकुशोदकैः ॥ महा

BS

कोलाहलो जातानम्हणो च परस्परं ॥१८॥ सकुष्टी
पतितो भूमौ तत्क्षणान्निधनं गतः ॥ अकस्मादागतं या
नं दिव्य वैकुंठ मंदिरात् ॥१९॥ मोदप्रमोदआमोदसु
मुदाभिश्चरन्वितं ॥ अनेकवाद्यसंयुक्तं क्षुद्रघंटासम
न्वितं ॥२०॥ तं दृष्ट्वा सूर्यसंकाशं तदा तु विस्मिता द्वि
जाः ॥ किमिदं कुत आयातं दूत्तां पपृच्छुरादरात् ॥२१॥
दूत ऊचुः ॥ कुष्टिनं द्विजमानेतु विष्णुर्मनसितावयं ॥ सर्वपा
पविनिर्मुक्तो आषाढस्नानतो द्विजः ॥२२॥ ज्ञानतो ज्ञानतो
वा पिहत्यालोभान्दुयान्हिया ॥ आषाढ्यां येव्हतं स्नानं तेथा
त्विपरमांगतिं ॥२३॥ आषाढे विधिवत्स्नात्वा उपवासं व्र
ते स्थितः ॥ ते यांति परमं धाम यत्र ता वर्त्तते पुनः ॥२४॥ अ

36

।।२१।।

नेनमासपर्यंतंवर्तमानस्नानंवृत्तं ।। प्रातःस्नानंपौर्णिमा
स्यांतेनपापक्षयागतं ।। २६ ।। इत्युक्तमयानमारुत्यसकुष्ठि
दिव्यरूपधृक् ।। मोदप्रमोदआमोदसुमुदैपरिसेवितं ।। २७ ।।
प्रार्थयामासुरपरेकुष्ठिनंदिव्यरूपिणं ।। अस्माभिःस
हगंतव्यंत्वयावैकुंठमुत्तमं ।। २८ ।। वैश्यादिनामकोस्नेहः
तवास्माकंद्विजोत्तमं ।। संतांसप्तपदीमैत्रीइतिशास्त्रवि
दोविदुः ।। २९ ।। दिव्यपुरुषउवाच ।। सत्यमुक्तंद्विजवरा
भवदीपोपकारतः ।। स्नानस्यकारणंयुयंपरोपकारणे
रताः ।। ३० ।। हुताःसृजंतुमेवाक्यंयदिमानेतुमागताः ।।
सर्वेद्विजगणैसार्द्धंअयास्यामोहरेःपदं ।। ३१ ।। द्विजाऊचुः
मासोपवासपुण्यस्यपूर्णास्नानस्ययत्फलं ।। तदर्द्धं

।।२१।।

देहिविप्रेभ्योगमिष्यतित्वयासह॥ ३२॥ तथेतिव्रतवान्
विप्रोपुण्यंस्नानोपवासयोः॥ ब्राह्मणेभ्योददौर्थैवत्त्
तावद्दिव्यस्वरूपिणः॥ ३३॥ सर्वैविमानमारूढाःशंख
चक्रगदाधरः॥ विष्णुरूपधराःसर्वेजातास्नानोपवा
सतः॥ ३४॥ इतितेकथितंराजन्स्नानात्माहात्म्यमुत्तमं॥
अस्यांस्नानेनदानेनकुष्टरोगात्प्रमुच्यते॥ ३५॥ उप
वासोनिराहारिकंदमूलफलादिना॥ हविष्यमपवान्य
त्कंउपवासीन्मयान्वितं॥ ३६॥ शुचिमासेप्रकर्त्तव्यंपक्ष
पक्षार्द्धमेवच॥ उपवासादिकंकार्यमथवाहरिपंचकं॥ ३७॥
तदभावेपौर्णिमास्यांस्नानदानादिकाक्रिया॥ ३८॥ ॥
इतिश्रीभविष्योत्तरपुराणेआषाढमाहात्म्येदशमोध्यायः १०

मा:कर्तव्यादेवतुष्टये॥ यथैवप्रेषितोनाथेन कुर्वन्तिपतिरता
॥१६॥ विलासादिकवस्त्रानि तथासुसेजनार्दन॥ आषाढेय
प्रकुर्वन्तिपर्यंकेशायनं द्विजा॥१७॥ तेभवंतिवनेघोरेजनमंअ
जगराध्रुवं॥ अत्राप्येकथइष्यामिमितिहासंपुरातन॥१८॥ मि
त्रवर्मापुराकश्चिन्नराजाराज्यमदोद्धत:॥ शशाससकलांपृथ्वी
राजधर्मेणधर्मवित्॥१९॥ सतेभगवतिव्यासेपर्यंकेशायनंस
दा॥ अकरोच्चश्रियामत्तोप्रज्ञैरपिनिवारित:॥२०॥ तेनकर्मवि
पाकेनजातोस्यजगरोमहान्॥ अथकालेनबहुनाद्विजस्तसु
खासदत्॥२१॥ शुचिमासव्रतस्नातोसमिधार्थंवनंययो॥ गृ
हीत्वासमिधांमस्वत्किरणै:परिपीडित॥२२॥ छायार्थंवृक्षमा
श्रित्यनिद्रयाअपितोभवत्॥ यथावजगरस्तस्मिन्वृक्षछायाद्वि
जोत्तम:॥२३॥ ततःसदष्टोघोरेणक्रूरेणाजगरेणवा॥ गलि

॥२२॥

नारद उ०॥ शुक्लस्येकादशी पुण्या सर्वपातकनाशिनी॥
किंनाम किंफलं तस्याः को देवः किंफलं तथा॥३॥ मया पृ
ष्टो पुरा ब्रह्मा संमध्या मामुवाच ह॥ ब्रह्म उ०॥ वैष्णवो
सि मुनिश्रेष्ट साधु पृष्टं कलिप्रिय॥ नातः परतरं लोके
पवित्रं हरिवासरात्॥ कर्त्तव्यं तु प्रयत्नेन सर्वपापा
पनुत्तये॥ तस्मात्तेहं प्रवक्षामि शृणुष्व शुक्लवृतं शुभं॥४॥
एकादश्यां व्रतं पुण्यं पापघ्नं सर्वकामदं॥ न कृतं येन नरो
लोके तेन नरा निरये षिणः॥५॥ पद्मा समेति विख्याता
शुच्चे रेकादशी शुभा॥ हृषीकेशप्रीतये तु कर्त्तव्यं व्रत
मुत्तमं॥६॥ कथयामि तवाग्रेहं कथा पौराणिकीं शु
भां॥ यस्याः श्रवणमात्रेण महापापं प्रणस्यति॥७॥

॥२२॥

मांधातानामराजर्षिर्विवस्वद्वंशसंभवः॥ बभूवचक्र
वर्तीचसत्यसंधः प्रतापवान्॥८॥ धर्मतः पालयामा
सप्रजाः पुत्रानिवौरसान्॥ नतस्याराज्येदुर्भिक्षानाधयो
व्याधयस्तथा॥९॥ निरातंकाः प्रजास्तस्यधनधान्यसम
न्विताः॥ नान्यायोर्याजितंद्रव्यंकोशेतस्यमहीपतेः॥१०॥
तस्यैवकुर्वताराज्यंबहुवर्षोगयोगतः॥ अथैकदाचि
त्संपास्तेविपाकेपापकर्मणः॥११॥ वर्षत्रयंतद्विष
येनववर्षबलाहकः॥ तेनादिग्नाप्रजास्तस्यबभूवुः
क्षुधयार्दिताः॥१२॥ स्वाहास्वधावषट्कारवेदाध्यय
नवर्जिताः॥ बभूवुर्विषयास्तस्यसस्याभावेनपिडि
तः॥१२॥ अथप्रजाः समागम्यराजानमिदमब्रवीत्॥

॥२३॥

श्रूयतां वचनं राजन् प्रजानामहितकारकं ॥ १४ ॥ आयोना
मइति प्रोक्ता पुराणेषु मनीषिभिः ॥ अयनं ता भगवतस्तेन
नारायणस्मृतः ॥ १५ ॥ पर्जन्यरूपि भगवान् विष्णुः सर्वगतः
स्तदा ॥ सदा वकुरुते वृष्टिं वृष्टेरन्नं सुखिप्रजाः ॥ १६ ॥
तदभावेन नृपते दुःखं गच्छंति ये प्रजाः ॥ तथा कुरु नृपश्रे
ष्ठ योगक्षेमो यथा भवेत् ॥ १७ ॥ राजउ० ॥ सत्यमुक्तं न
वन्दिश्वन मिथ्या निहितं वचः ॥ अन्नं ब्रह्मयुतं प्रोक्तं मन्ने
सर्वं प्रतिष्ठितं ॥ १८ ॥ अन्नान्द्रवंति भूतानि जगदन्नेव व
र्तते ॥ इत्येवं श्रूयते लोके पुराणे बहुवासरे ॥ १९ ॥ नृपा
णामपचारेण प्रजानां पीडनं भवेत् ॥ नाहं पश्याम्यात्मन
स्तं- दोषबुध्या विचारय ॥ २० ॥ तथापि प्रयतिष्यामि ॥२२॥

51

प्रजानांहितकाम्यया॥ इतिव्रखामतोराजापरिमेयव
ळान्विता॥२३॥ नमस्त्रस्यविधातारंजगामगहनंव
नं॥ चचारमुनिमुख्यानामाश्रमास्तपतेजसान्॥२२॥
ददर्शाथब्रह्मसुतमृषिमंगीरसस्मयः॥ तेजसाद्योपति
नीत्वं द्वितीयंइवपप्रजं॥ २३॥ तंदृष्ट्वाहर्षितोराजन्न
अवलीर्यच्चवाहनात्॥ नमः क्षेत्रेस्यचरणोवृतांज
लिपुटोवशी॥२४॥ मुनिस्तमभिनंद्यायस्वस्तिवाचनपू
र्वकं॥ पपृच्छकुशलंराज्येसप्तस्वंगेषुभूपते॥२५॥ निमे
र्ष्टावाकुशलंपप्रच्छानामयनृपः॥ पप्रच्छाथमुनी रा
जा पृष्टागमनकारणं॥२६॥ राजोवाच॥ भगवद्गु
र्मविधिनाममपालयतोमही॥ अनावृष्टिसमद्भूता नो

९०

॥२४॥

हंवेश्मत्रकारणं॥२७॥संज्ञायच्छेदनायत्रआगतोहंति
वातकं॥ योगक्षेमविधानेनप्रजानांकुरुनिर्वृतिं॥२८॥ऋ
षिरु०॥ एतत्त्वंतयुगंराजन्नृयुगानामुत्तमंस्मृतं॥ अत्रब्रह्मा
तंरेलोकेब्रह्मस्वान्नचतुष्टयः॥२९॥अस्मिन्युगेतपोयुक्ता
ब्राह्मणेनेत्तरजनाः॥विषयेतवराजेन्द्रमिवल्लोयंसपश्य
ति॥३०॥अकार्यकारणंतस्यनवर्षतिबलाहकः॥कुरुत
स्यवधेयत्नं योगदोषःप्रशाम्यति॥३१॥राजोवाच॥नाह
मेनंवधिष्यामितपस्यंतमनागसं॥ धर्मोयदेशंकथयउ
पसर्गविनाशनं॥३२॥ऋषिरु०॥ यद्येवंतर्हिनृपतेकुरु
द्रकादशीव्रतं॥शुचिमासेसितेपक्षेपद्मानामेतिविश्रुता
॥३३॥व्रतस्यास्यप्रभावेनसुवृष्टिर्भविताध्रुवं॥सर्वसि

॥२४॥

53

द्धिप्रदास्येषासर्वोपद्रवनाशिना॥ ३४॥ यस्येवतद्दीनृपते
कुरुष्वैकादशीव्रतं॥ शुचिमासेसितेपक्षेपद्मानामेतिवि
श्रुता॥ ३५॥ तस्याव्रतमेवेनंसुखेष्टिर्भवताध्रुवं॥ सर्वसिद्धि
प्रदेस्येषासर्वोपद्रवनाशिनी॥ ३६॥ अस्यांव्रतंकुरुनृप
सप्रजाःसपरिछदः॥ इतिवाक्यंमुनेःश्रुत्वाराजस्यगृहमा
गत॥ ३७॥ आषाढमासेसंप्राप्तेपद्माव्रतमथाकरोत॥
प्रजाभिःसहसर्वाभिश्चातुर्वर्णसमन्विता॥ ३८॥ जलेनस्ना
विताभूमिरभूतसस्यशालिनी॥ हृषीकेशप्रसादेनजनाः
सौख्यंप्रपेदिरे॥ ३९॥ तस्मात्कारणंदेवकर्त्तव्यंव्रतमुत्तमं॥
सर्वेषामेवमासानांयकादस्यांसमस्मृता॥ ४०॥ तेषांद्वयो
रप्यधिकंमाहात्म्यंऋषिभिःस्मृतं॥ आषाढेतुतयोःश्रेष्ठाम

ध्यमाकार्त्तिकास्मृता।। ४१।। इतिश्रीभविष्योत्तरपुराणे
आषाढमाहात्म्ये एकादशीवर्णनंनामएकोदशोध्यायः ११
पृथुरु०।। कर्मणाकेनदेवर्षेगमनस्यालयंप्रति।। नयातियात
नाघोरातन्मेतन्वक्तुमर्हसि।। १।। एतदर्थेपुराधर्मनत्वासोवाच
केशव।। युधिष्ठिरउवाच।। यमस्याराधनंब्रूहीमथितार्थसु
रोत्तमं।। २।। कथनंगम्यतेवत्स नरकेनरकांतक।। श्रूयंतेय
लोकेतु सदावैतरणिनदी।। ३।। अनादत्वात्वयात्रांचदुस्त
राज्ञोणितावहा।। पृथुदिर्वाणि यद्वाच सर्वप्राणितीभीतदा
।। ४।। दुस्तरासर्वसाधुनांसाकथंदुस्तराभवेत्।। अयंसमेस्ती
हंवत्स यमलोकंप्रति प्रभो।। ५।। तस्यनिर्मेन्चिनार्थाय
वहितस्य मशेषतः।। श्रीवत्सउ०।। द्वारवत्यापुरापार्थ

स्नानार्थंल्लवणांभसि॥ ६॥ ददर्शन्मुनिमायातं मुद्गलं नाम पा
र्थिव॥ ज्वलंतमिव चादित्यं तपसा द्योतिताननं॥ ७॥ तं प्र
णम्य धिसंस्कारे प पृच्छ ह युधिष्ठिर॥ यमस्य भयदं न्ना
मदर्शनं भो किमुच्यते॥ ८॥ कथयामास स मुनिर्मुद्गलो
करुणान्वितः॥ मुद्गलोवाच॥ कस्मात्त्वं मूर्छितः पार्थ पति
तो धरणीतले॥ ९॥ व्रज ज्वाल चमे देहं पुरुषो गुरु मामा
कं॥ बद्धाय मन्मेटे गाढं भीतस्य भगवान्नितः॥ १०॥ क्षण
त्सभायां सयमन्नायं पिंगलोचनं॥ दृष्ट्वा वदन्नरौद्राक्षं
मृत्युव्याधिसमाकुलं॥ ११॥ वातपित्तकफश्लेष्मा मूर्त्तिम
न्द्रिरूपाश्रितं॥ कासश्वासज्वरातंकस्फोटकालुषिकादिभिः
॥१२॥ ज्वाला गर्दभ शिशिर्त्ति भगंदर वलक्षश्च॥ तौंडिमा

56

शिरोरोगैश्च मूत्रकृच्छ्रैश्च व्रणैः॥१३॥वेदनाभिः प्ररोहैश्च
पीटकै गंडवा गुदैः॥विमूर्छिताश्चाप्यहृद्रोगै भूत
तस्करैः॥१४॥इत्थं बहुविधै रोगै रोदमाना भयंकरैः॥क
रालशास्त्र हस्तैश्च संग्रामे नरकस्तथा॥१५॥राक्षसैर्दानवै
र्लिंगैरूपविष्टैयुतस्थितैः॥धर्माधिकरणस्थैश्च क्षित्र
गुप्तादिलेखकैः॥१६॥व्याघ्रसिंहवराहैश्च शिवासर्पैः
सुदुर्लभैः॥ वृश्चिकैर्मशकैर्दंशाउकामत्कुणकादिभिः
॥१७॥ वृकचित्रादिशुनकै ग्रध्रैगृध्रैश्च जंबुकैः॥ तस्क
रैर्भूतदारिद्र्यैः शाकिनीडाकिनीस्तथा॥१८॥मुल्केरोश्च र
वैश्चुकुटिकुटिलाननैः॥क्रूरकामैनारिकैयैशांकैः
पापकर्मणां॥१९॥अस्थिमांसामिषाछेद रुधिरश्राव का

दिभिः ॥ यमेसभायांसुशुभ्रेद्रोवामानपरिग्रहैः ॥२०॥ भिमवि
कटाजीवैश्चैयथाव्यात्ताजनोगिरिः ॥ ततोजनार्दनप्राहसम
यःकिंकरान्प्रति ॥२१॥ नामश्रात्याभवन्दिश्वसमानितंकथंमु
निः ॥ भीमकस्यात्मजोग्रामेकौंडिन्योमुकुंदाभिधः ॥२२॥ क्षि
णायुःक्षत्रियःसोस्तिजनेयामुच्यतामसौ ॥ श्रुत्वैगतोगता
स्तस्मादायातापुनरेवतु ॥२३॥ धर्मराजंप्रतिप्राह सर्वेनेय
मकिंकराः ॥ तत्रास्मास्यगतेदेहक्षीणायुर्नैयलक्षितः ॥२४॥
भानुसुनोर्नजानामीकथंविख्यातन्चेतसा ॥ यमउ० ॥ किंक
राणगमटस्यास्तेप्रयाणंभवतानराः ॥२५॥ सुदत्ताद्वादशी
चैवख्यातावैतरणीतुसा ॥ उज्जन्यायाश्रयागांवाभैरवेना
पियमृताः ॥२६॥ लतिहस्तिहिरंण्यादिदत्तैस्तगवादिकं ॥ ये

दूतोवा०॥ तंब्रूतः कीदृशंस्वामिन्कथयस्वप्रसादतः॥२७॥ किं
तत्रदेवकर्त्तव्यंपुरुषैस्तवतोवद॥ यमउ०॥ मार्गशीर्षादिमासे
षुद्वादस्यःकृष्णपक्षजा॥२८॥ कृतोपवासःसुस्नातःकृष्णावै
तरणींनदीं॥ चित्रगुप्तंचसंपूज्यसर्वपापैःप्रमुच्यते॥२९॥
इतिश्रीभविष्योत्तरपुराणेआषाढमाहात्म्येवैतरण्याख्या
नंद्वादशोध्यायः॥१२॥ युधिष्ठिरउवाच॥ तंब्रूतकेनवि
धिनाकर्त्तव्यंदेवकिंसुतं॥ कथयस्वप्रसादेनकृपांकृत्वाम
मोपरि॥१॥ श्रीकृष्णउ०॥ मार्गशीर्षादिमासेषुद्वादस्यंकृ
ष्णपक्षयोः॥ तासुसर्वासुविधिवत्कार्यंवैतरणीव्रतं॥२॥
प्रतिमासंचकर्त्तव्यंतातसंवत्सराधिकं॥ यःकृत्वासर्वपापे
भ्योमुच्यतेनात्रसंशयः॥३॥ उपवासस्यनियमंशृणुयान्न

49

रिवासरे ॥ अद्यमेदेवदेवेशा उपवासोभविष्यति ॥ ४ ॥ द्वाद
स्यांपूज्यगोविंदकरिष्येभोजनंविभुः ॥ त्वऽधिष्ठितेनमेयातु
प्रसादेगरुडध्वजं ॥ ५ ॥ प्रमाणपुंडरिकाक्षंशरणंमेभवाच्यु
त ॥ स्वन्येन्द्रियस्त्कवैकल्येभोजनंयव्यमैथुनं ॥ ६ ॥ दत्तांतरवि
लग्नंवाक्षमस्वजगतांपतिं ॥ यवंनियममादायअपराण्हेत
तःपुनः ॥ ७ ॥ मृद्गोमयतिलश्चैवनदीपुण्यजलाव्रजेत् ॥
एवंनियममादायअपराण्हेततःपुनः ॥ ८ ॥ स्नातुनद्यांतडा
गेवागृहेवानियमात्सवान् ॥ संप्राप्यसलिलंपुण्यंस्नायाद
थसरोवरे ॥ ९ ॥ तत्रैतानिविनिक्षिप्यनाभिमात्रजलंविशे
त ॥ मृत्तिकादिनिमंत्रेणगृण्हीयाद्भक्तिभावतः ॥ १० ॥ उधृता
त्वंपुरादेवीविष्णुनाक्रोडरूपिणा ॥ अश्वक्रांतेतिमंत्रेणमृ

त्तिकाळं भनंततः।। ११।। गोमयेसंस्थितां लक्ष्मी पवित्रा सर्वमं
गळा।। सर्वपाप विनाशाय तस्मान्तुद्दय गोमय।। १२।। त्तिळका
श्यपसंभूता त्तिळाः पापहरास्मृता।। त्तिळस्नानेन गोविंदसर्व
पापहरास्यमे।। १३।। त्वमापोज्योतिसर्वेषा देवदानव राक्षसां।।
स्वेदजाण्डिजतेना र र यानांपतयेनमः।। १४।। त्वमेव सर्वयो
निस्त्व विष्णुना निर्मिता स्वयं।। सानिध्यं तत्रसहितं कुरुष्व
ममसांप्रतं।। १५।। वळानि सर्वमेवैतत् स्थावराणि चराणि
च।। स्नातोहं सर्वतीर्थेषु गतस्त्र सवणादिषु।। १६।। नदीषु देव
खातेषु तस्मादेवउदेहिमे।। एवं स्नात्वा समुत्तीर्ये परिधाय
चवाससी।। १७।। तर्पइत्वा पित्रृदेवान् ततः स्वहुवनंब्रत।।
संस्थाप्य त्वव्रणकुंभं पंचपल्लवसंयुतं।। १८।। पंचरत्नसमो

57

पेतं वस्त्रमाल्या विभूषितं ॥ तत्रस्थश्रीधरं देवी पूजयेद्वि
जमंत्रितः ॥ १९ ॥ पूर्वोक्तविधिना पूजाशुभां कुर्यात्समाहि
तः ॥ मृद्गोमयादिसंलिप्ते सूत्रवायन्च पट्टके ॥ २० ॥ तंदुलै
स्तुक्लधूपैश्चअथ पिष्टेन कारयेत् ॥ धर्मराजं विचित्रं च चि
त्रगुप्तं यथा यमं ॥ २१ ॥ नदीवैतरणी नाम्नी स्थापयित्वा
तदग्रतः ॥ पूजइत्वा पृथक्क मंत्रैर्हरिनामसमुद्भवैः ॥ २२ ॥
ओमी देवेशात्वा महं गरुड्ध्वज ॥ इहाभ्यो हि महाभाग गृहणा
र्घ्यं मया दत्तं ॥ २३ ॥ इदं पाद्यश्रीयाकांते सोपविष्टहरे प्रभो ॥
विश्वात्मक नमस्तुभ्यं संसारत्राहि मां प्रभो ॥ २४ ॥ भूतिदा
यनमः पादौ विशोकाच जानुनि ॥ उरू नमः शिवायैते वि
श्वमूर्त्यै नमः कटिं ॥ २५ ॥ कंदर्पाय नमो मेढ्रं नाभौ आदि

वा

३

52

स्यरूपिणे॥ दामोदरायजठरं वासुदेवायवैतनुः॥२६॥श्री
धरायखकेशान्केशवायातिपूजयेत्॥ पृष्ठिशाङ्धराये
तिप्रपण्णोवरदायवै॥२७॥स्वनाम्नाशंखचक्रायगदापर
शुपाणये॥ सर्वाव्हस्त्यनमस्तुभ्यंशिरइत्यभिपूजयेत्॥स्व
मत्सकूर्मवराहंचनारसिंहंचवामनं॥ रामंरामंचवृछ
ञ्चबौद्धंकल्किनमेवच॥२८॥सर्वपापैघनाशायपूजया
मिनमोनमः॥ येनिश्वसर्वशोमंत्रैविष्णुंद्रष्टाप्रपूजये
त्॥३०॥ धर्मराजनमस्तुभ्यंविचित्रायनमोनमः॥ नर
कांतिप्रशांत्यर्थंकामानयममेप्सितान्॥३१॥यमायध
र्मराजायमृत्यवेचांत्तकायच॥वैवस्तायकालायसर्वभूत स्व
क्षयायच॥३२॥वृकोदरायचित्रायचित्रगुप्तायवैनमः॥

रावंदादस्सिभिः पूज्यो नाममिधर्मराट् प्रभुः ॥२३॥ इति
श्रीभविष्योत्तरपुराणे आषाढमाहात्म्ये वैतरण्योपाख्या
ने यमादिपूजनं नाम त्रयोदशोध्यायः ॥१३॥ श्रीवत्स
उवाच ॥ अतः परं प्रवक्ष्यामि वैतरण्यास्तु पूजनं ॥ वैतर
णी त्वं चतुष्पादे पापघ्ने सर्वकामदे ॥१॥ इहाम्योहि महा
भागे गृहाणार्घ्यंमपावृतं ॥ यमद्वारपथे घोरे ख्याता वै
तरणी नदी ॥२॥ तस्यामुद्धर यत्त्वाद्ये जन्म मृत्यु जरादि
कं ॥ या दुस्तरा दुःख्तिभि सर्वप्राणीभयावहा ॥३॥ यस्यां
भीमोद्विजन्ते प्राणिनो यमयातना ॥ तर्तुकामस्त्वां घो
रां पूजयामि नमो नमः ॥४॥ तस्यां देवा हि तिष्टंसा हि वैत
रणी नदी ॥ मयाद्य पूजिता भक्त्या प्रीत्यर्थं तव केशव ॥५॥

६

यस्यास्तटे प्रविश्यंते त्रिपुरुषः पितरः स्तथा ॥ सवाद्यसिंधु
रूपेण पूजिता पापहा भवेत् ॥ ६ ॥ नर्त्तुतापः प्रयछामि स
र्वपाप विमुक्तये ॥ पुण्यार्थं संप्रयछामि तुभ्यं वैतरणी न
दी ॥ ७ ॥ त्वच्छदच्छ जगन्नाथ संसारादुद्धर स्व मां ॥ नाम
ग्रहणमात्रेण सर्वपापदहस्य मे ॥ ८ ॥ परमान्नं सुपक्वा
न्नं समस्त रस संयुतं ॥ निवेदितं मया भक्त्या भगवान्प्रति
गृह्यतां ॥ ९ ॥ यज्ञोपवीतं परमं कारितं नवतंतुभिः ॥ सो
त्तरियं मया दत्तं भगवान्प्रतिगृह्यतां ॥ १० ॥ इमं मे देवतां
बृत्थसूवत्तान समावृतं ॥ अति गृहीष्व देवेश प्रीयताध
न्ममे सितं ॥ ११ ॥ पंचवर्त्ति प्रदीपोयं देवेशारात्रिकोत्क
मे ॥ मोहांधकारे घुमणि भक्तानां नवत्तिभवत् ॥ १२ ॥

द्वादशाक्षरमंत्रेण यथासंख्याजपेन च॥ प्रीयतां मे श्रियः
कांत प्रीतो यच्छतु वांछितं॥१३॥ पंच गावसमुत्पन्ना मथ्य
माने महोदधौ॥ तासां मध्ये तु यानंदा तस्यै धेन्वै नमो नमः
॥१४॥ गां संपूज्य विधिवत् अर्घ्यं दद्यात् समाहितः॥ सर्वकाम
दुघे देवी सर्वांतक निवारिणी॥१५॥ आरोग्यं संततीर्दीर्घा दे
हित्वनंदिनि मम॥ पूजितासि वसिष्ठेन विश्वामित्रेण जन्तु
ना॥१६॥ कपिले हर मे पापं यन्मया पूर्वसंचितं॥ गवां मे अ
ग्रतः संतु गावो मे संतु पृष्ठतः॥१७॥ गावो मे हृदयः संतु ग
वां मध्ये वसाम्यहं॥ नाके मासु पतिष्ठेत हेमश्रृंग पयोमुचा
॥१८॥ सुरभ्यसौ रभे याश्च सरितः सागरे यथा॥ सर्वदेवम
यो देवि सुभद्रे भक्तवत्सले॥१९॥ रावं पूज्य विधिवद्द्यामो

सं

॥ ॥३१॥

षुगांन्हिकं ॥ प्रसवभवभेदविजाविवादपरायणा ॥ २० ॥
दैर्गर्त्यध्वनिनोभूत्वासर्वपापहराभवेत् ॥ अनेनैवतुमंत्रेण
दद्याद्गांषुगवान्हिकं ॥ २१ ॥ एवंद्वादशमासेषुसंपूज्यगरु
डध्वजं ॥ संवत्सरांतेप्रमामासिसौवर्णंकिंहरेः ॥ २२ ॥ का
रयित्वाहरिःसम्यक्लोहंचैवतथायथा ॥ मंत्रपुष्पांश्च
घटितांसवनिन्यांश्चकारयेत् ॥ २३ ॥ ताम्रजाचनदीका
र्यावैतरणीयमनिग्रहा ॥ कूर्मरूपैश्चसंयुक्ताजलजैम
च्छकच्छपैः ॥ २४ ॥ पूर्वोक्तेनविधानेनपूजांकुर्यान्नगरी
यसी ॥ ततोवैतरणीध्यायन्पूर्वोक्तविधिनानृप ॥ २५ ॥
परमद्वारेपथेघोरेख्यातावैतरणीनदी ॥ नस्तुतांवैदुस्त
र्तांसर्वपापप्रणाशिनी ॥ २६ ॥ यस्यांदेवाहितिष्ठंतिप्र

॥३१॥

57

तिभूताश्चमानवाः॥ सामयापूजिताभक्त्या प्रीत्यर्थंजल
शायिने॥ २७॥ त्रिणिपदानिविप्रासा अतोदेवा तृतीयकं
मत्रैस्तंत्रैस्ततोदद्यादाहुतीनांशतत्रयं॥ २८॥ अष्टाधि
कंतुकर्तव्यंअछिपूकरणायवै॥ विष्णवेतुमंत्रेणसमिद्धो न
मंतुकारयेत॥ २९॥ रखावाविष्णवेंहोमंगृहाणांञ्चयथावि
धिः॥ रात्रौजागरणंकुर्यातुष्ठ्यर्थंकेशवस्यच॥ ३०॥ रा
वंसंवत्सरंयावतकर्त्तव्यंव्रतंशोभनं॥ रुच्छकुंभापयःपू
र्णातिलपात्रोपरिस्थिता॥ ३१॥ तिलमोदकसंयुक्ताश्छत्रो
पानहसंयुता॥ तेचदादशाकर्त्तव्यांत्रयोदशासमन्वितः॥ ३२॥
विष्णुश्चधाविधानेनब्राह्मणानांतथार्चनं॥ भोजयेद्ब्राह्म
णास्तत्रभक्ष्यभोज्यश्चदादश॥ ३३॥ कुटिनांश्रोत्रियाश्चै

वतेभ्योदद्याच्चदक्षिणां ।। नयोदशंचआचार्यं विष्णुरूपंवि
चिंत्यच ।। २४ ।। तमलंकृतवासोभिसद्वेष्टेः कुंडलान्वितैः ।
छत्रोपानहयुगुलंदक्षिणाभिश्चभूरिशः ।। २५ ।। कृष्णागो
श्चप्रदातव्यासवत्साव्यामसंयुता ।। कायसिंलोहघंयाभ्यां
इक्षुदंडेसमन्वितां ।। २६ ।। सुवर्णतिलकोपेतांब्राह्मणाय
निवेदयेत् ।। नद्यांश्चैवस्वरूपंपारेस्थाप्यतिमृगच्चमणि ।। २७ ।
मंत्रेणपूजयित्वातु पृच्छंगृह्यचयत्नतः ।। इक्षुदंडंपरिगृह्यपु
च्छमादायगोस्तथा ।। २८ ।। परंपारंततोगत्वा मंत्रमेतदुदीर
यत् ।। उत्तीर्णोस्मि द्विजश्रेष्ठ घारावैतरणी नदी ।। ३९ ।। ब्राह्म
णानांप्रसादेनहरेश्चैव प्रसादतः ।। एवंयःकुरुतेपार्थान
रोवैतरणीव्रतं ।। ४० ।। नारीवाभरतश्रेष्ठ तस्यपुण्यमह

स्फलं ।। एवं क्रमेण यः कुर्यात् व्रतमेतं नराधिप ।। ४१ ।। सर्व
पापविनिर्मुक्तो वैकुंठे वसते नरः ।। एवमेव पुराख्यातं व्र
तं सांवत्सरीयकं ।। ४२ ।। नदवान्नैव गंतव्यं चैतरण्याभिधान
कं ।। यान्मासेषु कर्तव्यं व्रतमाषाढ वर्जितं ।। ४३ ।। तत्सर्व
निष्फलं तेषां कर्तारो नरकौकसः ।। आषाढेपि व्रतं येन अ
न्यमासे विवर्जितं ।। ४४ ।। तत्सर्वं सफलं तस्य व्रतं च न हि दो
षनाक ।। अतः सर्वप्रकारे आषाढे व्रतमाचरेत् ।। ४५ ।। य
यात्सर्वोत्तमो देवः पूजितः सर्वदेवताः ।। तद्देवमासप्रवरो व्रतो
येनाखिलं जगत् ।। ४६ ।। इति श्रीभ० आषाढ० एकादशीव्रत
निरोपणं नाम चतुर्दशोध्यायः ।। १४ ।। नारद उवाच ।। अतः
परं प्रवक्षामि शुचिमासकथानकं ।। यच्छ्रुत्वा मुच्यते जं

न्यो

तु पापेभ्यो नात्रसंशयः॥ १॥ कार्त्तिकोपि मासेभ्यो वरिष्टो नात्र
संशयः॥ शृणुध्वं संप्रवक्ष्यामि ये कौतूहलं महत्॥ २॥ पुरा
कौंडिन्यनगरे सुमतः पृथिवीपतिः॥ वेदशास्त्रार्थसंपन्नो धर्म
शास्त्रार्थकोविदः॥ ३॥ अष्टादशपुराणानां अर्थवित्तत्त्ववि
त्तथा॥ पालयामास धर्मेण सप्तद्वीपवतीं महीं॥ ४॥ अने
करथपत्तिको गजाश्वैपरिवारितः॥ दशादिग्विजई राजा कुबे
र इव च्चापरः॥ ५॥ राज्यं च कारसुचिरं प्रधानैरनुमोदितं॥ ए
वं षष्ठिसहस्राणि जग्मुर्वर्षाणि तस्य च॥ ६॥ कदाचित्समये
राजा सुखासीनो नरगृहे॥ मुकुरे दर्शयत्येन पलितं श्रोत्र
संनिधौ॥ ७॥ तदेव चिंतयामास पुत्रहीनोस्मि किं क्रियां॥ विम
नस्कौ भवेत्सद्यः सभायायागमत्तदा॥ ८॥ आहूय मंत्रिणास

वनि ब्राह्मणांश्च पुरोहितान् ॥ नमस्कृत्वां क्रवं राजा हितं व
चनमब्रवीत् ॥ ९ ॥ राजोवाच ॥ अहोहं जरया प्रासो पुत्र
हीनः दुःखितः ॥ इदं राज्यंचदं उंच कोशाचापि महत्तरं ॥ १० ॥
देयानि कस्य चैतानि तन्मे ब्रू वतं निश्चितं ॥ तेनोदुपाय व
दत येन पुत्रो भविष्यति ॥ ११ ॥ ते ऊचुः ॥ पुत्रार्थे राजशा
र्दूल सत्य पापापसहश्रशः ॥ ता पितान् कथइष्यामि सारा
सारं सुतप्रदां ॥ १२ ॥ श्रवणं हरिवंशस्य केचिदाहुर्मर्ठी
षिणः ॥ अश्वत्थसेव्याम परे तुलस्याराधनं परे ॥ १३ ॥ गो
शर्वोपरे चख्युः गणेशाराधनं तथा ॥ तथा संतान गोपा
ठं तथैवागांरक व्रतं ॥ १४ ॥ एवं वृतानि बहुशो दानानि विवि
धानि च ॥ कृत्वापि नाभवत्सुरो तदा सर्वैष्य मंत्रयत् ॥ १५ ॥

म

अन्युन्युक्ते ततः सर्वे यातांश्रृंगिणं ऋषिं।। तस्याज्ञेयाचकारासु
पुत्रेष्टि पुत्रकामदां।। १६।। ततः पूर्णाहुति रं ते कुंडतां निर्गतो विभुः।।
सचरुं हेमपात्रं तेद दावं तदर्द्धक्षणात्।।१७।। चरुं गृहीत्वा नृपतिं
धर्मपत्न्येददौ तदा।। तस्मात्दक्षणमात्रेणस सुखासुसुदाभव
त्।।१८।। ततो धर्मविदा राजा व्रतं पुंसवनं क्रियः।। अथ प्रसूतन
वमे शुभे लग्ने शुभे दिने।।१९।। ततः सर्वे समागत्य द्रष्टुं नृपसु
तं जवान्।। पश्यन्तिस्म तदा स वै मांस पिंडइवापरं।।२०।। तं दृष्ट्वा
शोकसंपन्नो रुरोद करुणास्वरं।। जननी पि सुशोचाथ सुसुद
ष्ट्वा विलक्षणं।।२१।। अष्टिवाप्यसि शिनः सर्वे तथां तःपुरवासि
नः।। दासिदास समाजस्सुजातं कोलाहलो महान्।।२२।। अ
थोन्चेद्बुद्धिमान् कश्चिस्वल्पयिष्टमभूदिदं।। प्रधानात विप्रसु

ख्यांश्चकथयामासतत्क्षणात्॥२३॥कश्चिद उ०॥सुमंतस्याभ
वसुत्रं सर्वावयववर्जितं॥ इत्याकर्ण्यागताः सर्वे नृपसंन्न द्विज
र्षभाः॥२४॥ अत्रानय शिशून् राजन् सुमदागृहमध्यतः॥ पिश्यं
न्ति वेदिताः सर्वे वदिष्यंति यथामतिं॥२५॥ इति श्रीभविष्योत्त
रपुराणे आषाढमाहात्म्ये स्नानादिमाहात्म्यं[illegible]ध्यायः॥१[illegible]॥

ता

नारद उ०॥ दृष्ट्वातू मिलिंभ्रातुः अरिष्टमिदमद्भुतं॥ शांतिंच
त्वा विधानेन गताः सर्वे यथागतं॥१॥ गते बहुतिथे काले दृष्ट्वा
पुत्रं यथाविधं॥ निरिहः सर्वकार्येषु स्वर्गसत्रमथाकरोत्॥२॥
सत्रार्थं सर्वदेशेभ्यो ऋषयश्च समागताः॥ कदाचिद्वृषभो योगी
स्वेच्छया ग्रहमागतः॥३॥ नृपेण सहसोत्थाय स्वासने पूजितः
सदा॥ निस्पृहः सर्वकामेषु बालोन्मत्तपिशाचवत्॥४॥ तंत

था विधिमालोक्य शास्त्रानाम गुणादिकं ।। सर्वैर्विप्रैरनुज्ञातो
अनयामास बालकं ।। ५ ।। स्थापइत्वा पुरस्तस्य सर्वे मांजलयः
स्थिताः ।। तं तयाविधमालोक्य योगी प्रोवाच वाग्यतः ।। ६ ।। यो
गिर ० ।। एषते तनयः पूर्वजन्मानि ब्राह्मणोत्तमः ।। स्वशाक
र्मकरो नित्यं वृध्याजीविधनेश्वरः ।। ७ ।। नाम्नाजगतीवि
ख्यातो धनीकबहुबांधवः ।। दारापुत्रसमायुक्तो देवताति
थिपूजकः ।। ८ ।। ततः कालेबहुना जरयाव्यापितो भृशं ।। ततः
सिंतयामास परलोकहितं मया ।। ९ ।। अद्यापिनत्कृतं ब्रह्मन्
कथं कार्यमयाधुना ।। एकपुराणिकं ग्रामंआहूय इदमब्रवी
त् ।। १० ।। समयेसमनुप्राप्ते किं कार्यं मोक्षसाधनं ।। याम्यउवाच
इतः प्रयागमासाद्य मकरस्नानमाचरं ।। ११ ।। माघस्नानं गयां

गत्वा फल्गुकरू यथाविधिः ॥ तेनैव गच्छसी स्वर्गे नात्र कार्या वि
चारणा ॥ १२ ॥ तदभावेन्यतीर्थे वा गृहे कुरू यथाविधिः ॥ चका
र विधिवत्सर्वं मासानां स्नानमुत्तमं ॥ १३ ॥ ततः पंचत्वमापन्नो
तस्य पुण्यप्रभावतः ॥ विमानं चागतं स्वर्गात् अप्सरागण
सेवितं ॥ १४ ॥ ततस्ते तनयां तस्य तत्क्रियां परलौकिकं ॥ च
कान्च विधिवत्सर्वां स्वस्ववित्तानुसारतः ॥ १५ ॥ दिव्यदेहध
रो भूत्वा विमानवरमाश्रितः ॥ जगाम कौतुकं पश्यन् रेवाती
रोपरिस्थितः ॥ १६ ॥ तत्र पोरानब्रवीत्सोथ किमिदं क्रियते धु
ना ॥ कार्तिकमाघवैशाखस्नानं पुण्यतमं स्मृतं ॥ १७ ॥ माहा
त्म्यं तस्य पश्यध्वमिदं सर्वसुखप्रदं ॥ तानदृष्ट्वा सर्वपाप
घ्नान् मत्तेस्मिन् किं प्रकुर्वता ॥ १८ ॥ आषाढः सर्वमासानां

मलिनः पापसंभवः॥ सर्वकर्मक्रियाशून्यो यस्मिन्निद्रांतिकेशवः॥१९॥ एवंनिंद्रापरे तस्मिन् विमानात् पतितो भुवि॥ रेवातीरेगतः प्राणो पूर्वपुण्यप्रभावतः॥२०॥ जातःस्तवोयंतनयो निंद्रायाश्च निरावृतिः॥ अतः सदोषशांत्यर्थं शुचौ सर्वसमाचरः॥२१॥ स्नानं दानं जपं होमं पूजनं चक्रपाणिनः॥ वृता सर्वविधानेन देह पुण्यं सुताय च॥२२॥ सर्वावयेवसंपूर्णो लेनायं संभविष्यति॥ इत्युक्ते तर्हितेतस्मिन् ऋषभे योगिनांवरं॥२३॥ चकार सर्वनृपतिः दृष्टैतत्पुण्यमद्भुतं॥ तद्देवावयवः पूर्णोसि सर्वलक्षणसंयुतः॥ तं दृष्ट्वा हर्षसंपन्नो ब्राह्मणाय ददौ धनं॥२४॥ नारद०॥ एतत्ते कथितं सर्वं शुचिमासकथानकं॥ यस्य श्रवणमात्रेण शोकमोहविवर्जितः॥२५॥ अन्यदेकं वदिष्या

मिगुह्याद्गुह्यतरं परं ॥ २८ ॥ इति श्रीभविष्योत्तरपुराणे आषाढमाहात्म्ये सोडषोध्यायः ॥ १६ ॥ ना २८० ॥ शृणुत्वं राजशार्दूल व्रतमाषाढसंभवं ॥ यस्यानुष्ठानमात्रेण सर्वमासव्रतंकृतं ॥ १ ॥ रातदर्थे पुरा राजन्लक्ष्मीत्रैलोक्यवंदिता ॥ प्रणम्य विधिवद्विष्णुं वृतांजलिरभाषत ॥ २ ॥ लक्ष्मुवाच ॥ देवदेव जगन्नाथ भुक्तिमुक्तिप्रदायकं ॥ कथयस्व प्रसादेन लोकानां हितकाम्यया ॥ ३ ॥ नारीणां तु व्रतं चैव अवैधव्यकरं शुभं ॥ येनचीर्णेन च नारीणां अखंडफलदो भवेत् ॥ ४ ॥ श्रीभगवा सत्यमुक्तं त्वया देवि नच मिथ्या त्वत्वयोदितं ॥ तद्व्रतं कथइष्यामि नाख्यातं कस्यचित्सुरा ॥ ५ ॥ अकथ्यं परमं गुह्यं पवित्रं पापनाशनं ॥ येनचीर्णेन च नारीणां अवैधव्यं च जायते

॥६॥ आषाढेचैव कर्त्तव्यं शुक्लपक्षेत्रयोदशी ॥ गृह्णीयान्नि
यमं तन्निदं तथा वनपूर्वकं ॥ ७ ॥ आयुर्बलं चशीवर्च्चः प्रजापु
शुवसूनिच ॥ ब्रह्मप्रज्ञां च मेधां चतन्नो देहि वनस्पते ॥ ८ ॥
नियमात्फलमाप्नोति निःफलं नियमं विना ॥ एतत्सर्वं प्रय
त्नेन व्रतं नियमपूर्वकं ॥ ९ ॥ येकभक्तिव्रतं चैव करिष्यतं म
याधुना ॥ स्वादुरहितेन धान्येन तेन पापं व्यपोहतु ॥ १० ॥ उ
मामहेश्वरो कार्यौ सुवर्णरजतादिभिः ॥ अथवा मृण्मयौ
कार्यौ सिंहदेहोपरि स्थितौ ॥ ११ ॥ कोष्टे देवालये वापि त
था ब्राह्मणवेश्मनि ॥ स्थापयेद्वेदमंत्रेण प्रतिष्ठां तत्र कार
येत् ॥ १२ ॥ गतदिने दंतकाष्ठयुधिकां च वरानने ॥ स्नातुशुद्धि
ततः श्चैव प्रजाकृत्वा प्रकल्पयेत् ॥ १३ ॥ ऋषिभिः सहस य

ङ्गेपूजांकृत्वापृथक्पृथक्॥ कुंकुमागरुकस्तुरिसिंदूरैरष्ट
गंधकैः॥१४॥ शतपत्रैश्चपंकेजैर्यूथिकाभिरतुद्भवैः॥ श्री
वासूत्रेणदूर्वायापूजयित्वाविधानतः॥१५॥ अर्द्धेणत्वा
तिसूत्रेणउतनीयुगमेवच॥ श्रीफलद्राक्षदाडिंबेनथाजा
तिफलेनच॥१६॥ अघादेवीचसर्वाणिशंकरस्यसदाप्रि
ये॥ अर्घ्यंगृहाणदेवेशीममोपरिकृपांकुरु॥१७॥ श्रील
क्ष्मीरुवाच॥ अच्युतायनमस्तुभ्यंपुरुषायादिरूपिणे
व्रतायमहाप्राज्ञत्वंवृद्धिक्षयकारकं॥१८॥ कथयस्वप्रसा
देनवृत्तानामुत्तमंव्रतं॥ केनचादौपुराचीर्णंमृत्युलोकेच
कारितं॥१९॥ एतत्सर्वंप्रयत्नेनब्रूहिमेजगदीश्वर॥ श्री
भगवा०॥ अथातःसंप्रवक्ष्यामिपार्वत्याचकथामिमां॥२०॥

यांश्रुत्वासर्वपापेभ्योमुच्यतेनात्रसंशयः॥ असित्पुराकृ
तयुगेकौंडन्योनगरेवरे॥२१॥ब्राह्मणोवसतेतत्रसत्य
शौच्यपरायणः॥ गुणवान्शीलसंतोषिवामनोनामना
मतः॥२२॥ तस्यभार्याप्रियासत्यासर्वलक्षणसंयुता॥
धनाढ्योवेदविदुषागृहेवैसर्वसंपदा॥२३॥ तस्यकर्म
विपाकेनसंतानरहितोभवेत्॥ अपुत्रस्यगृहंशून्यंस्मशा
नसदृसंभवेत्॥२४॥ दंपत्तीतेनदुःखेनक्षामौजातौशरीर
तः॥ एककालसमायोगेनारदोगृहमागतः॥२५॥ अर्घ्यं
पाद्यदत्तंतस्यकथाञ्चक्रमुनासह॥ वामनउ०॥ नारदत्वं
ऋषिश्रेष्ठसर्वज्ञानपरायणं॥२६॥ कथयस्वप्रसादेन
कथंदुःखंप्रशांम्यति॥ दानेनकेनदेवर्षेव्रतंनेमपुरःसरं॥

।।२७।। तीर्थेन च मुनिश्रेष्ठ कथं पुत्रो भविष्यति ।।२८।। इति
श्रीभविष्योत्तरपुराणे आषाढमाहात्म्ये सप्तदशोध्यायः
।।१८।। नारद उ०।। शृणु देवी प्रवक्ष्यामि संततिश्च भविष्यति
वनस्य दक्षिणे पार्श्वे बिल्वपत्र तु मध्यमः ।।१।। विपुलिंगं च
विख्यातं भवानीसहितं हरं ।। सपर्यां कुरु तेयत्नेन तुष्टो दास्य
संततिं ।।२।। अपूज्यं लिंगमभ्यर्च्य संपूज्यस्य महीयते ।। अ
नाथप्रेतसंस्कार कोटियज्ञफलं भवेत् ।।३।। इत्युक्त्वा ना
रदः स्वर्गे गतो या मुनिपुंगवः ।। वनमध्ये गतोदौतौदंपत
त्रैवत्सादित्ते ।।४।। विहाय बिल्वपत्राणि सन्मार्ज्यायलेपनं ।।
पंचामृतेप्रक्षाल्यं पूजां रत्वा मनोरमां ।।५।। नित्यं नियम
संयुक्तं पूजयेत् परमेश्वरं ।। पंचवर्षं पूजितस्तेन पार्वतीस

॥३९॥

हृतो हरः ॥ ६ ॥ राकृदानुगतोसौतु पुष्पार्थे ब्राह्मणस्य हि ॥ कुसु
मगृह्य तेनाव दृष्ट सुपन्नगेः ॥ ७ ॥ पतितस्तद्वने घोरे सिंहव्या
घसमाकुले ॥ तृतीयेन मुहूर्त्तेन तद्भार्यासिंचितस्तव ॥ ८ ॥ के
नापि कारणेनैव कथं नायाति मे पतिः ॥ रुदंतिश्चोकसंयुक्ता व
नमध्यगतासती ॥ ९ ॥ आगता तत्र यत्रास्ते भर्त्ता च पतितोपि
च ॥ भर्त्तारं पतितं दृष्ट्वा सापि तत्र मुपासता ॥ १० ॥ तस्पश्चाच्चे
तनायुक्तास्मरंति वनदेवतां ॥ पार्वती तत्र सामाया तावत्र
तत्र तिष्ठति ॥ ११ ॥ क्रंदमानां च तां दृष्ट्वा पार्वती वरदाभवत्
सुधासिकरहस्तेन विप्रवक्त्रे विमुंचति ॥ १२ ॥ उत्थितो ब्राह्म
णाः स्तत्र निद्रिष्ठे निद्रया इव ॥ तावेस्य चरणौ गृह्य दंपती वि
नयान्वितौ ॥ १३ ॥ पार्वत्याश्चोदितमिव वरं वरय सुव्रते ॥

॥३९॥

73

ब्राह्मण उ०॥ त्वत्प्रसादेन रत्नाणि लब्धवांछितं मया॥१४॥
संतानंचैव मेनास्ति एतद्दुःखंचैव मेहृदि॥ पार्वत्यो०॥ व्रतंकु
रु विधानेन मम नाम्ना च विसृतं॥१५॥ जया मम वृतं नाम त्रै
लोक्यपावनं परं॥ जयापार्वतीव्रतंच आषाढे चारलोन्च
नाः॥ स्वादुरहितेन चान्नेन लवणेन रहितेन च॥ भोक्तव्यं पं
चवंदीनं कर्त्तव्यंच वरं व्रतं॥१७॥ त्रयोदस्यां व्रतारंभ तृतीया
यां समापनं॥ शुक्लपक्षे व्रतारंभ कृष्णपक्षे समापनं॥१८॥ पं
चाद्धं पावनालैस्तु व्रतं लार्थप्रयत्नतः॥ पंचवद्ध हि यवैश्च वव्र
तं तु लवनं विना॥१९॥ पंचवद्धं तंदुलैः कार्यं इक्षुरसविवर्जितं
पंचाद्धं मुद्गैः कार्यं एवह्यपंन विंशांति॥२०॥ विंशात्तितमेत
तोद्धं च व्रतोद्धारं समाचरेत्॥ दंपत्योपरिधानंच दद्या

॥३६॥

दुद्रस्य हेतवे ॥ २१ ॥ भोजनं सुवासिनीनां च तृतीयायामथोदि
तं ॥ विंशति प्रथमे पक्षे वित्तशाठ्यं अतः परः ॥ २२ ॥ पंचकं
पंचके कार्यं परिधानं च भोजनैः ॥ सहनाजारसैः समायु
क्तो घृतखंडसमन्वितं ॥ २३ ॥ सभर्तृयाश्च दातव्यं भोज्यं
सौभाग्यहेतवे ॥ कुंकुमं कज्जलं देयं अट्टु अट्टे स्वशक्ति
तः ॥ २४ ॥ रात्रौ ज्यागरणं कुर्यात् अखंडफलदं भवेत्
अनेन विधिना यस्तु कुरुते व्रतमुत्तमं ॥ २५ ॥ जागरणे व्र
तेयाति व्रतसंपूर्णतां सदा ॥ व्रतेन च विना नारी विधवा जे
न्म जन्मनि ॥ २६ ॥ शोचती दुःखसंयुक्ता न च सौभाग्यभाग्भ
वेत् ॥ नारिणां च व्रते दानैः पतिभक्त्या ततः परं ॥ २७ ॥ सौ
भाग्यमतुलं यांति संततीसंपत्तीयतः ॥ एतावदुक्तो व्रत

॥४०॥

75

मिदं तत्रैवांतरधीयत॥२८॥ पश्चाद्गृहं समागत्य दंपत्ती च मु
दान्वितौ॥ पूर्वोक्तेन विधानेन प्राप्तं पुत्रसुखं तयोः॥२९॥
भर्त्तारं च विशेषेण अभवे धन्यपरं सुखं॥ भुक्त्वा च विविधान्भो
गान् अंते प्राप्तं शिवं गृहं॥३०॥ श्रीभगवा०॥ एवं या कुरुते
नारी नं च भर्त्ता विपूज्यते॥ कुलत्रयं समुद्धृत्य नीयते शिव
मंदिरं॥३१॥ अंते सुखमवाप्नोति शिवलोके महीयते॥ सू
त उवाच॥ कथितं वो द्विजश्रेष्ठ जयापार्वतिसंज्ञिकं॥३२॥ र
मायै कथयामास यद्व्रतं भगवान्स्वयं॥ चकार सापि भावेन त
द्विष्णोः प्रियतां गतः॥३३॥ इति श्रीभविष्योत्तरपुराणे आषा
ढमाहात्म्ये अष्टादशोध्यायः॥१८॥ नारद उ०॥ अस्मिन्मा
से प्रकर्त्तव्यं स्वस्तिकव्रतमुत्तमं॥ यद्व्रतं हि पुरा राजा कुंतिपु

श्रीयुधिष्ठिरः॥ प्रणम्यदेवकीपुत्रंबद्धांजलिरपृछत्॥ २॥ यु
धिष्ठिर०॥ वृत्तानिसर्वसिद्धानिकथितानित्वयाविभो॥ तथा
पिस्वस्तिकंनामकथितंयत्वयाप्रभो॥ ३॥ नैवमेतद्विधानंतुकथि
तंतेसुरेश्वर॥ ४॥ कोयंचदेवतातत्रकिंदानंकोविधिर्भवेत्॥ के
नचेदंपुराचीर्णंकिंफलंकिंचदैवतं॥ ५॥ किंदानंविधिवत्प्रो
क्तंतदिदंचसुरेश्वर॥ श्रीगोपालउ०॥ साधुपृष्टमहाभाग
लोकानांहितकाम्यया॥ ६॥ यस्माचीर्णेनराजेंद्रनारीपूजी
वत्सुचि॥ स्वस्तिकानुत्किरंस्नातस्वस्तिकंविछवेपर्ययेत्॥ ७॥
स्वस्तिकानिविधायाम्बुविछवेयद्विचार्पयेत्॥ ज्ञातजन्मा
र्जितंपापंतस्यनस्यतितत्क्षणात्॥ ८॥ गोमूत्रगोमयराज
न्स्थंडिलंसंविधापयेत्॥ तत्रेदेवाधिकंध्यात्वापूजा[illegible]

कर्मसमारभेत॥९॥रमयासहितं देवं पूजयेत्प्रत्यहं पुनः॥इ
तिसंकल्प्य मेधावी स्वस्तिकंकर्म कारयेत्॥१०॥अष्टोत्तरं स्व
स्तिकानि प्रत्यहं विष्णवे पुनः॥रंगवल्ल्या कृतं राजन् यदि भ
क्त्या समर्पयेत्॥११॥शतजन्मार्जितं पापं तत्क्षणाद्धि विनश्य
ति॥नीलपीतसीतैरक्तै रंगैः स्वस्तिकधारणं॥१२॥यदि कु
र्याद्विशुद्धात्मा विष्णुलोकं स गच्छति॥पंचवर्णास्तु नीलाद्यै
र्यदि स्वस्तिकमंडलं॥१३॥नारी वा पुरुषो वापि यदि भक्त्या स
मन्वितः॥विष्णुप्रीतिकरं कुंत्ति तस्य पुण्यमनंतकं॥१४
विष्णुवल्लभ यपूजादि विष्णुस्थानं समं गतं॥ ओंकुलेनैव पश्चा शुभंतत
द्विष्णुप्रसादतः॥१५॥सहस्रस्वस्तिकानां तु यन भक्त्या समर्पि
तं॥पुत्रपौत्रसमायुक्तो मोदमानं पुनः पुनः॥१६॥स्वर्गलो

केशवेश्रिर्धंधनवाननुमियोभवेत्॥नत्कुलेपिदरिद्रत्वंनैववै
वास्तिपार्थिव॥१७॥अयुतंस्वस्तिकानांतुविष्ठवेत्स्यर्पितंयदि॥
पुत्रपौत्रादिकंतस्यस्वस्तिमाञ्जायतेध्रुवं॥१८॥नरोगादिभ
वंत्येवंगोपालस्यप्रसादतः॥नारीचनैवविधवानैपुरुषोवि
धूनहि॥१९॥विजयाभिभवेनैवनात्रकार्याविचारणात्॥ना
रयोभिभवेन्नैवनात्रकार्याविचारणात्॥२०॥नारयोभिभव
त्येवस्वस्तिकैःपूजकंनरं॥अथस्वस्तिकलक्षंतुयदिकुर्याद्विच
क्षणः॥तस्यपुण्यफलंवक्तुंकःशक्तोदिविवाभुवि॥आषाढे
मासिराजेन्द्रप्रथमंचरणंभवेत्॥अश्विनेतुसमाप्तेवैकर्त्तव्या
स्वस्तिकारणं॥धनिनातुव्रतंविप्रगोदानादिपुरःसरं॥कर्त्तव्यं
फलसिध्यर्थंनात्रकार्याविचारणात्॥२१॥दारिद्रेणतुकर्त्त

॥४२॥

व्यंयदिस्वस्तिकलक्षणं ।। कंबलसनंदद्याद्व्रतसाद्गुणसिद्धये ।। २५ ।।
विनवेत्तिसत्तिराजेन्द्र महदज्ज्ञानकारणं ।। स्वस्तिकं खासनंदद्या
द्व्रतसंपूर्णहेतवे ।। २६ ।। अहिताग्रेतु होमस्यान्नद्भावे द्विजार्चनं ।।
द्विजसंतर्पणादेव व्रतपूर्तिर्भविष्यति ।। २७ ।। शुभंकारिणि राजे
न्द्र स्वस्तिकानि विधापयेत् ।। ब्राह्मणेभ्यः प्रदेयानि व्रतसंपूर्ण
हेतवे ।। २८ ।। यथावत्तिं विधानेन नगदितं पुण्यमुत्तमं ।। तथैव
स्वस्तिकं पुण्यामित्याहुर्वेदवादिनः ।। २९ ।। इति श्रीभविष्योत्त
रपुराणे आषाढमाहात्म्ये एकोनविंशोध्यायः ।। १९ ।। नारद उ०
अथ होमं प्रवक्ष्यामि लक्षस्वस्तिकसिद्धये ।। पायसेन हनेद्विद्वान्
सूत्रोक्तचायतेबुधः ।। १ ।। घृताज्येन तु होमस्याद्ग्रासेनैव सादरं ।।
स्वस्त्यायन नातार्थ्यं मरिष्ठ नेति मंत्रितः ।। २ ।। होममंत्रोप विधिव

स्कुर्वाणः साधुसाधकः ॥ अहिताग्निवैदिकास्तु मंत्रास्तुहोमसि
द्धये ॥ ३ ॥ अहिताग्निना विद्वांन तस्मिन्मार्गेन्न वै ध्रुवं ॥ तन्मंत्रं क
थयिष्यामि पल्लानात्तस्य सिद्धये ॥ ४ ॥ स्वस्तीं कुरु महादेव स्वाहा
यासंयुतः सखीन् ॥ एवं दत्वां वा ततो होमः कुद्विच्छोश्चतुष्टये ॥ ५ ॥
ब्राह्मणान्भोजयेत्पश्चात्तद्दत्रांशो तवैर्बुधैः ॥ अथासनानि दे
यानि पंचरंगयुतानि तु ॥ ६ ॥ ब्राह्मणेभ्यो विशिष्टेभ्यः फला
नां तस्य सिद्धये ॥ और्णानि चापि देयानि दर्भवान्यथवा पुनः
॥ ७ ॥ तत्पूजाविधिस्तुभ्यर्थं मारारं वरयेत्सुधीः ॥ गोपालेनतु
मंत्रेण तमेव पूजयेद्बुधः ॥ ८ ॥ पंचामृतैस्नापयित्वा पूजये
द्भक्तिसंस्कृतः ॥ आयुर्वैभक्ष्यभोज्यैश्च नैवेद्यं परितर्पयेत्त
॥ ९ ॥ तांबूलैर्धूपदीपैश्च कुसुमैश्चंपकैः शुभैः ॥ शातपत्रैश्च

॥४३॥

कल्हारै रर्च्चयेत्पुरुषोत्तमं ॥१०॥ नमस्कारस्तथा दिव्यैः स्तोत्रपा
ठैर्विशेषतः ॥ प्रदक्षिणामथोत्खावाग्यतः संज्ञायेंद्रितः ॥११॥
ततो गोमिथुनं दत्त्वा व्रतसंपूर्णहेतवे ॥ तदभावे पाठकानां तु
द्रोणमात्रं प्रदीयते ॥१२॥ अव बाल्याठकानां तु पाटकैः परि
कीर्तिते ॥ पूरीकामोदकाद्यैश्च भोजयेद्द्विजसत्तमः ॥१३॥ आ
चार्याय तु तांम्रशुद्धं प्रतिमां दापयेत्सुधीः ॥ हस्तमात्रा कर्ण
मात्रा कटिसूत्रादिभिः पुनः ॥१४॥ पीतांबरश्च संपूज्य कोटिय
ज्ञफलं लभेत् ॥ य एवं कुरुते भक्त्या विष्णुभक्तिपुरःसरः ॥१५॥
तस्यानंतफलं राजन्नुगदितिं वेदपारगैः ॥ स्वस्तिकव्रतमेनं तु गं
गास्नानफलं प्रदं ॥१६॥ तस्मादादौ प्रकर्त्तव्यं धर्मकामार्थसि
द्धये ॥ राजानो मंत्रितो यांति राज्यं वो यांति दासतां ॥१७॥ नरोगा

त्त्रिभवस्येव स्वस्तिकव्रतकारिणां॥ स्त्रीणामपि च कर्त्तव्यसर्वसौ
भाग्यसिद्धये॥१८॥ शांडिल्यावमेवं तु व्रतं विष्णोश्च सिद्धये॥
सगरेण दिलीपेन दमयंत्या तथैव च॥१९॥ आदौ मासे प्रकर्त्तव्यं
अंते चापि विशुद्धये॥ मासत्रये समाप्तिः स्याच्चतुर्भिर्वा तथा पुनः
॥२०॥ एकस्मिन्नपि मासे तु समाप्तिः कोटिपुण्यदाः॥ तस्मात्सर्व
प्रयत्नेन आषाढे व्रतमाचरेत्॥२१॥ यः सर्वेषु मासेषु उत्त
मः कथितः शुचिः॥२२॥ इति श्रीभविष्योत्तरपुराणे आषाढ
माहात्म्ये स्वस्तिकवर्णनो नाम विंशतितमोऽध्यायः॥१९॥ पृथुरु एकोन
वाच॥ नाथिकं स्वाहि पृच्छामि चतुर्वर्गफलप्रदं॥ ब्रूहि चेद त्वप
मस्येव रूपं त्वा ममोपरि॥१॥ नारद उ॥ भगवन्सर्वख्यास्त्वेय
स्पृष्टं विदुषया त्वया॥ गोपद्मकं व्रतं त्वेतद्व्रतानामुत्तमं व्रतं॥२॥

कतुसिद्धकरं दिव्यं विख्यातं भुवनत्रयं ॥ सनत्कुमार उ० ॥ भगव
न्भूतभव्येशा सर्वशास्त्रविशारद ॥३॥ तंत्र तंत्र हि मे ब्रह्मन्कथयसुधा
पनं भवेत ॥ पुरेदं केन वाचीर्णं दिवर्ष कथय व्रतं ॥४॥ नारद उ०
आषाढस्य सित्तपक्षे कार्त्तिकावधिकं तिथौ ॥ तिलामलककल्के
न स्नानं नित्यंच कारयेत ॥५॥ नदीतीरेथवा गोष्ठे शिवागारे
हरेर्गृहे ॥ शुभं वृंदावने वापि लिखितं पद्मकं पदं ॥६॥ त्रयत्रींश
तु पद्मानि कुर्यान्दत्स्या दिने दिने ॥७॥ तत्संख्या प्रकर्त्तव्यं अर्घ्या
प्रदक्षिणानतिः ॥ बालवृद्धसमुच्चयलक्ष्मीसहजगद्गुरुं ॥८॥
गंधाद्यै रूपचारैश्च तथा चात्र प्रपूजयेत ॥ ब्राह्मणांश्च ततः पूज
यः असंख्यात्त्रय स्रजेत्तु ॥९॥ प्रथमद्धाप्यवटकै द्वितीये पूपकैः प्र
त्ति ॥ तृतीये शालिपिष्टान्नैश्चतुर्थे पूपकादिभिः ॥१०॥ पंचमे प

85

रमात्रैस्तु सम्यग्वै पूजयेद्व्रती ॥ अत्रैवोदाहरंतीमां इतिहासं पुरा
तनं ॥११॥ ऋषिणां पृछ्यमानानां सूतेनोक्तं मयासृतं ॥ मुनिरु०
केनचाद्यै पुराचीर्णं मर्त्यलोके प्रकाशितं ॥१२॥ कथमुद्यापनं
तस्य किं फलं सूत कथ्यतां ॥ सूत उ० ॥ पुराशक्रो मरावत्यां देव
दानवकिंनरैः ॥१३॥ रुद्रैरादिदिपक्षाद्यै गंधर्वैः सुरभिः सह ॥
रंभानृत्यसमारंभे क्रीडालोभेन विह्वलः ॥१४॥ एवं नृत्ये क्री
यमात्तृटितमासमर्दलं ॥ क्षणमात्र विचार्याथ धर्मराजस्तु
मुक्तवान् ॥१५॥ यम उ० ॥ जन्ममध्ये व्रतं येश्च न कृतं प्राणि
भिः क्वचित् ॥ तच्चर्मस्नायुभिः शुक्र कर्त्तव्य छादनं तयोः ॥१६॥
नारदेन श्रुतं तत्र जगाम यदुनंदनं ॥ स्वर्चत्वात्तु तं कृष्णो वच
नं चेदमब्रवीत् ॥१७॥ श्रीकृष्ण उ० ॥ सर्वलोकसदेवर्षेनुव

नेषुचरंसदा ।। तत्राजातंमहाश्चर्यंश्रुतंमेधर्मसंसदि ।। १८ ।।
तत्रसर्वेसमायातासुराइंद्राश्चलुदशा ।। रुद्राएकादशाविधो
रादित्याद्वादशापिच ।। १९ ।। वसवोष्टौतथानागायक्षराक्षसकिं
नराः ।। रंभयाचसमारब्धंनृत्यंशक्रस्यपश्यतः ।। २० ।। तृरितं
चर्मवाद्यानांमश्रूवतस्यसाधनं ।। यमआहुस्तथादूतान्सुभ
द्राहिव्रतास्तिमे ।। २१ ।। तानानयध्वंत्तंचर्मयोघयोग्यंसदा
स्विति ।। नछत्वातुभयासर्वंत्वयिनिवेदितुं ।। २२ ।। इतिनारद
वाक्यंतुश्रुत्वावृछत्वरान्वितः ।। सुभद्रायागृहंगत्वापूजितस्ता
मुवाचह ।। २३ ।। किंचिद्व्रतंत्वयाभद्रेवृतंवानेतिसंशायं ।। सुभ
द्रो० ।। सर्वव्रतानिभोवृछवृतांन्येवनसंशयः ।। २४ ।। नाचेभ
सहोदर्ध्यंनस्यमर्जुनवल्लभा ।। पुत्रोभिमन्युश्चकर्थंकथयस्वज

गत्पते॥२५॥श्रीवत्सउ०॥ तथापित्वंमहाबाहोव्रतमेकंसमा
चर॥गोपद्मेतिच विख्यातंत्रिषुलोकेषुच विश्रुतं॥२६॥इति
वत्सवचश्श्रुत्वासुभद्रातत्तदाकरोत्॥ वत्सेयदिष्टविधिनास
त्वरंचरमापतिं॥२७॥सोध्यापनेव्रतेपूर्णेकालेयमभटाययुः॥
सुभद्रेतवदेहस्यचर्मार्थेत्वांगतिंवयं॥२८॥नच्चर्मसुखाद्य
र्थेयमेनच प्रकल्पितं॥इतिदूतवचश्श्रुत्वासव्रतास्मितिचा
ब्रवीत्॥२९॥ततोभटाःसर्वएवददृशुःसादरास्तदा॥पद्मा
नानिचयंतस्छागृहेगांचसवत्सकां॥३०॥स्थंडिलेहस्तमात्रे
णसुसमिद्धहुताशनं॥वत्सोपदिष्टंविक्ष्यैवभटाजग्मुर्य
मांतिकं॥३१॥प्रायव्रतप्रभावेनसुभद्रापदमच्युतं॥नार
दउ०॥इतिसूतवचःश्रुत्वाऋषयःश्चक्रिरेव्रतं॥३२॥पृथु

रु०॥भोनोनारददेवर्षेसर्वज्ञानसुधानिधे॥त्वत्प्रसादे
नमेसर्वश्रुतंमाहात्म्यमुत्तमं॥२२॥इतिश्रीभविष्योत्तर
पुराणेआषाढमाहात्म्यगोपद्मवर्णनोनाम [illegible] विंशोध्या
यः॥२०॥नारदउ०॥अत्रैवकथयिष्यामिकोकिलाख्यं
व्रतंशुभं॥प्रणम्यदेवकीपुत्रंयत्पृच्छसिकुरूद्वह॥१॥स्व
भर्त्रासहसंयोगास्नेहसौभाग्यमेवच॥भवेद्यथाकुलस्त्री
णांतंव्रतंब्रूहिशंकर॥२॥श्रीकृष्णउ०॥यमुनायास्तटेरम्ये
मथुरानगरीशुभा तस्यांशत्रुघ्ननामाभूत्राजाराघवनंदनः
॥३॥तस्यभार्यांमालि[illegible]नाम्नासासुप्रथितातुवि॥प्रणम्य
भगवान्पृष्टावसिष्टोमुनिसत्तमः॥४॥कीर्त्तिमालि[illegible]उ०
वदमेत्वंमुनिश्रेष्ठसौभाग्यप्राप्तिदंव्रतं॥पूज्यःकथंचभग

कीर्त्ति

वांशिवकेनव्रतेनच॥५॥वसिष्ठउ०॥ यदिपृच्छसिमेत्वहिव्र
तानामुत्तमंव्रतं॥दक्षप्रजापतेयज्ञेपुरादेवाःसमागताः॥६॥
ऋषयश्चनरासर्वेविद्याधरोरगास्तथा॥ब्रह्माविष्णुश्चवा
युश्चदेवराजस्तथैवच॥७॥वरुणोग्निगरहासर्वेयच्चान्येच
दिवौकसः॥८॥वशिष्ठोवाल्मिकोगार्ग्योविश्वामित्रोमह
नूऋषिः॥एतेचान्येचऋषयःसर्वेयत्सार्थमागतः॥९॥
अपश्यन्नारदस्तत्रसंतिकेनागताइति॥इश्वरेणविनास
न्यकृदृष्ट्वासर्वंसिमागतान्॥१०॥शिखांसंस्पृश्यपाणिभ्यो
ननर्तकलहप्रियः॥ज्ञात्वाकलहमूलंचततःकैलाससमा
ययुः॥११॥सर्वाघनाशकंस्थानंकैलासशिखरंशुभं॥त
त्रदृष्ट्वासमासीनंगौरीसहितशंकरं॥१२॥स्तांजल्छिपुटे

न्त्वाप्रणिपत्यमुनिस्ततः॥ इश्वरःस्तमुवाच्चाथनिःश्वसं
तमनेकधा॥१३॥ किमागमनकृत्यंतेमदीयंसदनंप्रति॥ श्वा
सोश्वासेनसंयुक्तःस्तन्मेब्रूहिद्विजोत्तम॥१४॥ इश्वरस्यवच
नंश्रुत्वाशिखांसस्पृश्यपाणिना॥ दुःखयुक्तइवोच्चातनार
दःकलहप्रियः॥१५॥ नारदउ०॥ यन्निमित्तंमहादेवमर्त्य
लोकात्समागतः॥ त्वदंतिकंदुःखयुक्तंतच्छृणुष्वजगत्पते
॥१६॥ दक्षयज्ञेमहंद्रष्टुंनयादेवसमागतः॥ तत्रयज्ञेस्थिताः
सर्वेदक्षजामातरःप्रभो॥१७॥ दृष्टास्त्वंवच्चनात्न्मध्येदत्रखी
भुवनेश्वरः॥ तवावज्ञाकृतातेनदक्षणपुण्यकर्मणा॥१८॥
तेननिश्वाससंयुक्तआगस्मित्वदंतिकं॥ इश्वरेणविनाधर्मी
केकार्यणच्चसिध्यति॥१९॥ अतोस्यविफलःसर्वेप्रयासस्त

मखंप्रति॥ तस्य तद्भाषितं श्रुत्वा नमस्मध्येति चिंतयन्॥२०॥
सक्रोधस्तु तदा जात ईश्वरो जगदीश्वरः॥ गौर्या च प्रार्थितो दे-
वः श्रुत्वा तन्नारदेरितं॥२१॥ तस्य यज्ञस्य नाशार्थं देवदेव व्रजा-
म्यहं॥ इत्युक्त्वा च स्त्रिरोषा दीश्वरेण निवारिता॥२२॥ जग-
दीश नमस्तुभ्यं व्रजामि पितृवेश्मनि॥ नारदेनाथ सहिता
गणेश्वाय च संयुता॥२३॥ यज्ञार्थमागताश्चैव दक्षद्वारे शि-
वप्रिया॥ बद्धोदष्ट्वा वसोर्धारां ल्लज्जिता च शिवप्रिया॥२४॥
तिष्ठंति द्वारि तां दक्षो न ददर्श माहासती॥ क्षणमेकं च तिष्ठं-
ति यद्दक्षो न पश्यति॥२५॥ तदैवं चिंतितं गौर्या जीवितव्यं मया
कथं॥ धावंति कुंडनिकटे हाहाकृत्वा च सा तत॥२६॥ क्षिप-
वंह्नौ तदा गौर्या शापं दत्वा सुदारुणां॥ दृष्ट्वा तत्त्व गणेशो नपा

रंपरशुरूस्यततः॥२७॥क्रोधोस्यसोतदात्यर्थंगौर्याअर्थेगणाधि
पः॥ पाशेनबध्वाकृत्तिवित्कोपान्निहतवान्सुरान्॥२८॥दक्षे
णनोदितादेवासर्वेयुद्धायनिर्ययुः॥२९॥इतिश्रीभविष्योत्तर
पुराणेआषाढमाहात्म्येकोकिलाव्रतेदक्षयुद्धवर्णनंनाम एक
विंशातिमोध्यायः॥२१॥नारदउवाच॥ महद्युद्धमभूद्घोरंस
हदैवैर्गणेशितुः॥ सूतउ०॥ तंदृष्ट्वानारदःशीघ्रंपुनःकैला
समाययौ १ निवेदयामासचतमुदंतंसर्वमीश्वरं तछ्रुत्वा
नारदंवाक्यंजटाकोपादुमापतिः २ ततोजातोतिविकटपु
रुषोरक्तलोचनः सबभाषेमहादेवंस्वामिनात्वाचदेहिमे ३
वीरभद्रेतिनामास्यकृत्वाचाज्ञांसमर्पयेत् दक्षयज्ञविघाती
र्थंगच्छवीरातिसत्वरं ४ श्रुत्वातदीश्वरंवाक्यंसर्वंप्रमथसंवृ

९२

तं॥ आययौ पत्तसदनमश्वं वहिषु निक्षिपन्॥ ५॥ ततइन्द्राद
योदेवास्तद्युधाय विनिर्ययुः॥ क्षणात्पराजितास्तेन विद्रुताश्च
दिशोदश॥ ६॥ अनुद्रुताश्च तान्सोपिपूष्णो दंतानपातयत्॥
भगस्य नेत्रे नासां च सरस्वत्यान्यकृंततः॥ ७॥ शर्वस्याहान्य
तासर्वान्त्रिशिरो दक्षस्य विच्छिदे॥ वृत्त्वेव वृत्रघातः स आज
गाम शिवांतिकं॥ ८॥ नमस्कृत्य पुरःस्तस्थौ कृतं कार्यमि
तिब्रुवन्॥ तथालोक्यांतकोपस्य ज्ञात्वेति ज्ञानचक्षुषा॥ ९॥
प्रसादइतुमीशानं ब्रह्माविष्णुसयतः॥ नमस्कृतस्तु त
स्ताभ्यां प्रसन्नोभूत्सदाशिवः॥ १०॥ नारदसगुरुंश्चैव गी
तैश्शिवमतोषयत्॥ प्रसन्नं विक्ष्य तं विप्रः शिखां संस्पृश्य
पापिना॥ ११॥ ननर्त्त नारदस्तत्र तोषयन्नधिकं शिवं॥

एतस्मिन्नंतरे ब्रह्मा विष्णुंश्च प्रमथाधिपः॥१२॥ विजिज्ञ
यतद्दक्षादीन्रुद्र पाद दृष्ट्वा विलोकय॥ हतां कुरु पूर्णांगामृ
तांसंजीवय प्रभो॥१३॥ विलोकितास्ते देवं न रुद्र पाद दृष्ट्या
विलोकितः॥ पूषादयस्सूसरदा अभूवंस्तत्प्रसादतः॥१४॥
उत्थित पादयोर्मूर्ध्नं ययौ दक्षः पिनाकिनः॥ अपराधं क्षम
स्वेति पुनः पुनरुवाच ह॥१५॥ उत्थापित करेणासौ दक्षः
पिनाकपाणिना॥ उक्तश्च मा पुनः कार्षीरेवमीशावमाननं
॥१६॥ विचरस्व सुखेनैति भूपसंकोपमाविशात्॥ शशा
पत्तदा गौरी यज्ञविघ्नकरी शिवः॥१७॥ मखे विघ्नरु
तवती दक्षः रोषात्ततः श्चिरात्॥ तिर्यग्योनि समापन्ना वि
चरिष्यति भूतले॥१८॥ ततो गौरी स्वभावेन प्रणिपत्यस

दात्रिवं॥ कथंयास्यामितिर्यक्त्वंभूतलेचस्थितिःकथं॥१९॥
अन्यथायंनभविताशापरावस्तयोदितः॥ कोकिलामधुरा
लापाभवेयनंदनेयतः॥२०॥ कोकिलानांस्वरोरूपंनारीरू
पंतिवृता॥ विद्यारूपंकुरूपाणांक्षमारूपंतपस्विनां॥२१॥
अंचिरादेवचपुनःकुलेमहद्विजन्मने॥ भयास्त्वमेवभर्त्ता
चनयियोगस्ययोवतः॥२२॥ वरयेतकुलजांश्रीतंकुरूपा
मधिकन्यकां॥ दुःकुलेचसमुसन्नाभत्तयातयतंकुलं॥२३॥
नदीनांचैवनारीणांस्वच्छंदललितागतिः॥ ततस्तुष्टोम
हादेवंचक्रेशापविमोचनं॥२४॥ दशवर्षसहस्राणिकोकि
लारूपधारिणी॥ नंदनेदेवविपिनेचरिष्यतिततःपरं॥
॥२५॥ हिमालयसुताभूत्वामयास्त्वयमुपेष्यसि॥ देवानां

तुयथाविष्णुःसहकारोमहीरुहा॥२६॥गंगाचसर्वतीर्थानांत
थातिन्ककोकिला॥ आषाढेचयदास्यांलांकोकिलायास्तदर्च
वै नं॥२७॥तदायांकुरुतेनारीनसौधव्यमान्पुयात्॥वसिष्ठउ०
एतद्वाक्यावसानेतुगौरीसाकोकिलाभवेत्॥२८॥ततआदि
शुचिहूतकथितंकोकिलाव्रतं॥ यानारीनैवकुरुतेमोहात्सा
विधवाभवेत्॥२९॥कुरुत्वेमेतत्कल्याणिकीर्तिकाल्येव्रतो
त्तमं॥कीर्तिमाल्योवाच॥कथमाराध्यतेगौरीकोकिलारूप
धारिणी॥३०॥विधानंब्रूहिंद्विप्रत्वत्प्रसादात्करोम्यहं॥३१॥ त
इतिश्रीभविष्योत्तरपुराणेआषाढमाहात्म्येकोकिलाव्र
दा तकथनोनामैविंशोध्यायः॥२२॥वसिष्ठउ०॥कोकिलाव्र
तमाहात्म्यंविधानंचविधियते॥ शृणुदेवीप्रयत्नेनमैत्रे

पौराणिकं व्रतं ॥१॥ मलमासेत्वतिक्रांतेशुद्धाषाढेसमासते ॥
आषाढ्यांपौर्णिमासंतुसंध्याकालेह्युपस्थिते ॥२॥ संकल्प
येमासमेकंश्रावणप्रभृतिह्यहं ॥ स्नानंकरिष्येनित्यंचब्रह्म
चर्यस्थितासती ॥३॥ भोक्ष्येनकंचभूशाय्यांकरिष्यप्राणि
नादयां ॥ सौभाग्यधनधान्यादिप्राप्तयेशिवतुष्टये ॥४॥
इमंसंकल्पविप्राग्रेनारीविप्रेभ्यएवच ॥ प्रप्यानुशक्त्यानुसं
वाद्यसामग्रींसकलामपि ॥५॥ प्रत्यूषेत्वप्रतिदिनंतदधी
वनपूर्वकं ॥ नद्यांगत्वाथवावाप्यांतडागेगिरिनिर्झरे ॥६॥
स्नानंकरोमिदेवेशिकोकिलेप्रीयतेनव ॥ जलेस्मिन्याव
नेपुण्यसर्वदेवजलाश्रये ॥७॥ स्नानंकुर्याद्व्रतीदेवीसु
गंधामलकौस्तिलैः ॥ दिनाष्टकंततःपश्चात्सर्वौषध्यापु

नः पृथक्॥ ८॥ वचापि षष्ठे च कर्त्तव्यं सर्वौषध्यायुतेन च॥ षट्
दिनानि ततः स्नानं संपूर्णफललिप्सया॥ स्नात्वा ध्यात्वा रथा
त्तस्मै दद्यादर्घ्यं प्रयत्नतः॥ १०॥ आदित्यं भास्करं षेव अर्घ्यं सूर्य
दिवाकर॥ प्रभाकर नमस्तुभ्यं गृहाणार्घ्यं नमस्कृते॥ ११॥ का
रयत्कोकिलां देवीं सौवर्णीं सवकं तदा॥ रौप्यचरण्याश्चापि
च मौक्तिकं चचुंरे चौ॥ १२॥ रत्नानियं च पृष्ठे तु च्युतवृक्षसमाश्रिता॥
अथवा तिलपिनकोकिलां पक्षिरूपिणीं॥ १३॥ विधायता
म्रपात्रेण पूजयेत्स समाहितः॥ उपचारैः षोडभिर्यथाव्रतं
निबोध मे॥ १४॥ आवाहयामि त्वां देविं कोकिलारूपधारिणी॥
अवतारं कुरुष्वात्र प्रसादं कुरु सुव्रत॥ १५॥ आगच्छ कोकि
ले देवी इह हिमे खिलवाञ्छितं॥ च्युतवृक्षं समारुत्य रमसेनंदने

वने॥१६॥ तिर्यग्योनिसमद्भूते कोकिले कलकंटके॥ तिलपु
ष्पाक्षतैरर्घ्यं गृहाण त्वं नमोस्तुते॥१७॥ आषाढस्यासिते प
क्षे मेघवर्णे स्वरूपिणे॥ कोकिले नाम त्वं देवी स्नानार्थं प्रति
गृह्यतां॥१८॥ कोकिले कलकंटे च माधवे मधुरस्वरे॥
वसंते वसने देवि वस्त्रं च परिगृह्यतां॥१९॥ श्रीखंडचंद
नं दिव्यं सुगंधं च मनोहरं॥ विलेपनं सुरश्रेष्ठ चंदनं प्र
तिगृह्यतां॥२०॥ हरिद्रा कुसुमे दिव्ये कोकिले कामसंभवे॥
कुंकुमेनार्चितासि त्वं अतः शांतिं प्रयच्छ मे॥२१॥ रक्तसु
त्रंच वासांसि परिधानं विधानि च॥ पीतसूत्रप्रदानेन प्री
तास्तु सर्वदेवताः॥२२॥ माल्यादीनि०॥२३॥ वनस्पति
रसो०॥२४॥ साज्यं च०॥२५॥ भक्त्या०॥२६॥ नैवेद्यं ग

स्वतांदेव०॥ २७॥ पूगीफलं०॥ २८॥ द्राक्षानारिंगबदरैमा
तुलिंगेसद्राक्षैरे०॥ २९॥ हिरण्यग०॥ ३०॥ कुर्यादेवविधां
पूजांश्रावण्यत्र्चसुव्रते॥ विसर्जयात्ततापश्चात्तासौवर्णी
चकोकिलां॥ ३१॥ पादादिवंदातुतिलपिष्टस्य कोकिलांय
दि॥ यदातुतिलपिष्टस्यकोकिलाक्रियतेतदा॥ ३२॥ निय
मावाहनंकार्यनियमेवविसर्जयेत्॥ ३३॥ इतिश्रीभ०वि
ष्योत्तरपुराणेआषाढमाहात्म्येकोकिलाव्रतंनाम[illegible]तुर्वि
शोध्यायः॥ २[illegible]॥ नारदउ०॥ रम्यंवनंसमागत्यश्रुत्वाकोकि
लैकूजितं॥ यदानश्रूयतेशब्दमुपवासंतुतद्दिने॥ १॥ कोकि
लेब्लेबवर्णंचसदावासवनेषुच॥ सौभाग्यमतुलंदेवीग्र
हाणार्घ्यंनमोस्तुते॥ २॥ चैत्ररथवनेयत्रेविंध्यपर्वतवा

सिनी॥ गछगछमहादुर्गे स्वस्थानेनंदनेवने॥ ३॥ रूपंदेहि
धनंदेहि सर्वसौख्यंचदेहिमे॥ पुत्रान्देहि यशोदेहि सौभाग्यंदे
हिसंपदः॥ ४॥ इत्युक्त्वाच ततःपश्चाद्विध्यानेनसुव्रत॥ नक्ते
भोजिभवेत्पार्थ यावन्मासःसमाप्यते॥ ५॥ मासांतेताम्रपात्रे
तुकोकिळास्वर्णनिर्मिता॥ वस्त्रधान्यगुडैर्युक्तांश्रावण्यं
कुंडलंतथा॥ ६॥ दद्यात्सदक्षिणांचापिदेवलेयापुरोहि
तः॥ एवमाषाढमासस्यदेविढै समुपस्थिते॥ ७॥ सधवा
विधवावापियानारीकोकिळाव्रतं॥ करोतिसप्तजन्मानिसौ
भाग्यंलभतेतुसा॥ ८॥ मृतागौरीपुरंयांतिविमानेनार्कते
जसा॥ श्रीभगवानु०॥ एतद्व्रतंवसिष्ठेनमुनिनाकथितंपुरा
॥ ९॥ तथाव्रतंतुतस्यार्थसमस्ताकीर्तिमाल्यया॥ तस्याश्च

सर्वान्निष्पन्नंवसिष्ठवचनंतथा ॥१०॥ रावंन्यायापिकौंते
यकोकिलाव्रतमुत्तमं ॥ करिष्यतिस्तनस्तथ्याः सौभाग्यंच
भविष्यति ॥११॥ आषाढौद्वौयदास्यातांकोकिलाव्रतमाच
रेत् ॥ नकरोतियदानारीव्यालाभवतिकानने ॥१२॥ राकृतः
सर्वदानानिकोकिलाव्रतमेकतः ॥ स्तंपुराप्सरोभिश्चऋषिप
त्नीभिरादरात् ॥१३॥ अहिल्यवाचसास्नात्वाअर्चितासापमुक्त
ये ॥ अरुंधत्यासहस्नात्वापूजिताकोकिलानृप ॥१४॥ पूजिता
सीतयासापिसर्वकामार्थसिद्धये ॥ गौतम्यादंडकारण्येस्नानं
कृत्वायथाविधिः ॥१५॥ नत्वा ऽन्येणदमयादमयंत्याचपूजि
ता ॥ रुक्मिण्याचतनस्नात्वापूजिताकोकिलाशिवा ॥१६॥
विष्णुपत्न्यइत्वायर्थंतच्चजातंनसंशयः ॥ कुचैलामलिनावी

नापरकर्मरतास्तथा॥१७॥ एकवंध्यां काकवंध्या विवत्सामृ
तवत्सका॥ सर्वास्ताः फलभाजं स्युर्व्रतस्यास्य प्रभावतः॥१८॥
आयुरारोग्यमतुलं सुखवृद्धिं यशः प्रजा॥ सौभाग्यसुंदरं रू
पं नारी प्राप्नोति नान्यथा॥१९॥ एतद्व्रतसमाख्यातं कार्यं वा
रत्रयं नृप॥ तृतीयां तेन च विधिवत्कार्यमुद्यापनं शुभं॥२०॥
एकस्माज्जायते द्रव्यं द्वितीयाल्लभते सुतान्॥ तृतीयाच्चा
पि सौभाग्यं प्राप्नुयान्नात्र संशयः॥२१॥ इति श्रीभविष्योत्त
रपुराणे आषाढमाहात्म्ये कोकिलाव्रतनिरोपनंनाम चतु
र्विंशोध्यायः॥२४॥ नारद उ०॥ उद्यापनं विधिं ब्रूहि व्रतस्या
स्य मम प्रभो॥ येन विज्ञानमात्रेण सौभाग्यं च भविष्यति॥१॥
श्रावण्यां वा पौर्णमास्यां तु शुक्लपक्षे विशेषतः॥ द्वितीया

मेकभक्तं चदंतधावनपूर्वकं ॥ २ ॥ उपवासस्य नियमं कर्तुं व्र
तपरायणे ॥ तृतीयापुण्यफलदा मध्यान्हे समुपोषिता ॥ ३ ॥
उपलिप्य शुचौ देशे मंडलं तत्र कारयेत् ॥ अष्टदलं लि
खेत्पद्मं चतुष्कोणं च भद्रकं ॥ ४ ॥ कलशं वारिपूर्णं च पंच
रत्नसमन्वितं ॥ तस्योपरिन्यसेत्पात्रं सूत्रबंधैकविंशतिः
॥ ५ ॥ सप्तधान्यमृदं पात्रं प्रस्थैनेकेन पूरयेत् ॥ तदभावे
तदर्धं वा कुडवेन च नारद ॥ ६ ॥ उर्णापट्टं व्लछवर्णं युग्म
कं दत्वा शक्तितः ॥ तस्योपरिन्यसेद्देवीं कोकिलापूर्ववत्तदा
॥ ७ ॥ अन्नगंधप्रदानेन धूपदीपप्रदानकं ॥ नैवेद्यं मोद
काद्यं च पक्वान्नं सघृतं बहु ॥ ८ ॥ अर्घं वै तु प्रदातव्यं तांबू
लं फलमुत्तमं ॥ रात्रौ जागरणं कार्यं वाद्यनृत्यप्रभृतिकं ॥ ९ ॥

पूजिता यक्कश्चित्तेन फलं प्राप्नोति चाक्षयं॥ प्रभाते विमले
शुद्धे स्नानं कृत्वा विधानतः॥ १०॥ पूजयद्विधिवद्देवि होमं च
विधिवत्तथा॥ तिलं च पद्मपुष्पैश्च तंडुलैर्घृतपायसैः॥ ११॥
अष्टोत्तरशतं हुत्वा दुर्गामंत्रेण वैदिकैः॥ कोकिलाप्रीतये त्व
स्मिन्व्याहृतीनां शतावयं॥ १२॥ ब्राह्मणान्भोजयेत्यश्चा सप
त्नीकांश्च पंच च॥ अष्टाक्लौद्वैकयुग्मं च भोजयेच्च तथा गुरुं
॥१३॥ तिलश्च प्रतिदातव्या कारिकापंचमेव च॥ मोदकांश्च
ससूपाश्च वंशपात्रसमन्विता॥ १४॥ रक्तवर्णसमायुक्ता
पक्वान्नं च प्रपूजयेत्॥ सर्वोपस्कारसंयुक्तास्त्रीभ्यश्च प्रदा
पयेत्॥ १५॥ आच्यार्यपूजयेद्दत्त्वा गां वच्छां च सवत्सकां॥
उपान्हौ च तथा शय्या चामरं छत्रमेव च॥ १६॥ मुद्रिकाकर्णी

॥५५॥

वेष्टो च चंदनं कुसुमानि च ॥ सर्वं दद्याद्द्विजं तस्य सपत्नीकाय ना
रद ॥१७॥ दापयेद्विधिवत्सर्वं ब्राह्मणाय निवेदयेत् ॥ व्रतोपदि
ष्टदानं च भोजनं च सदक्षिणं ॥१८॥ एवं या कुरुते राजन् को
किलाव्रतमुत्तमं ॥ सर्वं प्राप्नोति सौभाग्यं पुत्रधान्यधनानि
च ॥१९॥ ततो भुंजीत नैवेद्यं पुत्रपौत्रसमन्वितः ॥ कोकिले पू
जिता गच्छ विधिवत्सर्वकामदे ॥२०॥ कारयेत्कोकिलादेवीं सौ
वर्णीं सर्वकामदां ॥ रौप्यं चरणं चंचुभिरन्विता नेत्रमौक्तिकं ॥२१॥
पंचरत्नानि पृष्ठे च चूतवृक्षसमाश्रिता ॥ एवं त्वं च यथा पू
ज्या यथोक्तं चव्रानैः ग्रानैः ॥२२॥ विप्रकरार्पिता लक्ष्मीसंस्व
भाव मिदं शृणु ॥ महाकर्म मवाप्नोति महामायाप्रसादतः ॥२३॥
इति भ॰ वि॰ ॥ आषाढ॰ ॥ पंचविंशतिमोध्यायः ॥२५॥ पृथुरु॰ ॥

(106)

यदुक्तं भवता पूर्वं कोकिलाख्य व्रतं शुभं॥ तद्याषाढे च कर्त्तव्यं
कारणं ब्रूहि तस्य मे॥ १॥ नारद उ०॥ शिवेन कथितं पूर्वं सर्वका
मफलप्रदं॥ कोकिलाव्रतमाहात्म्यं सर्वपापहरं परं॥ २॥ त
स्मान्मयाश्रुतं विप्र पृथुवे कथितं पुरः॥ विख्यातं भूतले ना
तं च चक्रुः सर्वस्त्रियः सदा॥ ३॥ ग्रामे ग्रामे पुरश्चैव पतने च
तपोवने॥ तत्पुण्यानिचयाज्जाते भूतले स्वर्गसन्निभं॥ ४॥
नगहीनच दारिद्रं नाधयो न तथा क्रमः॥ न दुःखं न च शो
कं च न द्विषंति परस्परं॥ ५॥ बलीबलितनिर्मुक्ता नमृसो
वशागास्तथा॥ नान्यं व्रतं च चक्रुस्ते नान्यदेवस्य पूजनं॥ ६॥
तदा देवगणाः सर्वे तथान्ययमसेवका॥ ७॥ निरव्याधि
वृतास्तद्वत्स्यक्ता तां निरयाययुः॥ सर्वे प्रेताऽधियं द्रष्टान

नमस्कृत्वा यमोस्तुहुः॥८॥ नैवेद्यं वृतेसकलंगदागमनकार
णं॥ अतःपरंचमस्माभिकर्त्तव्यंसेवन्श्वदं॥९॥ नोचेद्यथा
सुखंयावोऽभयूर्द्वैवतवध्रनो॥ इत्तितेषांवचःश्रुत्वा यमोया
गाज्जनार्दनं॥१०॥ सर्वदेवैपरिवृतंयथातारांकितोशशिः॥
ब्रणस्यविधिवत्सर्वंततःसर्वनिवेदयेत्॥११॥ देवाषाढको
किलायांव्रतपुण्यप्रभावतः॥ आधिव्याधियुताःसर्वेन
केपिमरणोन्मुखे॥१२॥ अतःश्रेतेश्वरस्यास्यममनास्तिप्र
योजनं॥ सगणमान्यकार्येषु नियोजयजगद्गुरो॥१३॥
श्रुत्वातंप्रोचुर्देवास्तेआत्मदुःखस्यकारणं॥ अहोसर्वेज
नाश्चकुस्नानदानादिकाक्रियाः॥१४॥ आषाढेरावकुर्वं
तिहित्वाचान्याश्चदेवताः॥ हविहीनावयंस्तेनआयाता

स्तेनिवेदितुं॥१५॥ ततस्तेषांकरुणयाव्यासायाःप्राहदेवोविभुः॥
व्यासत्वयेदकर्त्तव्यंव्रतस्यास्यकथानके॥१६॥ आषाढद्वितियं
यस्मिकालेतस्मिनृस्तुनावहे। कोकिलाख्यंव्रतंकार्यंपूर्वंपूर्वंप
रस्परं॥१७॥ यदाऽसयाव्रतंसर्वंव्यासेनक्षियमंडले॥ व्रतलोप
स्तदाजातोतेनतेविलयंगताः॥१८॥ विष्णुनापिकृतानस्मिनि
द्रागर्वस्यशांतये॥ शनैःशनैश्चतेदेवासर्वेजाताश्चनिश्चिताः
॥१९॥ तेनायंमलिनोजातोव्रतलोपात्तथानघ॥ सर्वेयमपु
रींप्राप्तुश्शोकदुःखभयातुरः॥२०॥ एतत्तेकथितंसर्वंकोकिला
व्रतकारणं॥ किमर्थमधिकेकार्यंपूर्वपृष्टंत्वयायतः॥२१॥
परंतत्सर्वदाकार्यंआषाढेसतिकामदं॥ व्यासेनछत्रनायो
लंपरंकार्यंहितत्वतः॥२२॥ पृथुरु०॥ माधवोनिंदितोयस्मि

सर्वैर्देवाप्यनिन्दिता॥ यतोप्यश्रुन्विना प्राप्तस्यः सकथं श्रुवि
तां गतः॥ २३॥ उत्थितास्ते कर्तादेवा माधवेन समन्विताः॥ रा
त्के स्थितोभक्त्या पठितेस्यादनुग्रहात्॥ २४॥ श्रोतुमावृत
यं तात यथा तेमृत याइनः॥ नारद०॥ आषाढे पि च नसाता
तुंबरोश्व मुखात्तदा॥ २५॥ विष्णुप्रसादयामास स्तुतिस्तोत्रै
रनेधाः॥ २६॥ इतिश्रीभविष्योत्तरपुराणे आषाढमाहा
त्म्ये कोकिलाव्रतकथनो नाम षष्ठिविंशतितमोध्यायः॥ २६॥
पृथुर०॥ परमं पावनं पुण्यं वेदज्ञं वेदमंडितं॥ विद्याधारं
मखाधारं प्रणवं तं नमाम्यहं॥ १॥ निरावासं महामोह प्रका
शस्य महोदयं॥ निर्गुणं गुणकर्त्तारं नमामि प्रवणं परं
॥ २॥ भीमकांतं महोत्साहं महामोहविनाशनं॥ यःस्तनो

180

॥५८॥

त्रिजगत्सर्वंगुणातीतंनमाम्यहं॥३॥नातिसर्वज्ञयोभूत्वाभूतात्मा
भूतवर्द्धनः॥समभागायसद्धर्मंनमामिप्रणवंपरं॥४॥गायत्री
सामगायंतंगीतसंगीतसुप्रभं॥गंधर्वगीतमोंकारंप्रणवंतंनमाम्य
हं॥५॥विचारवेदरूपंतंयज्ञाख्यंयज्ञवल्लभं॥योनिसर्वस्यलोक
स्य ॐकारंप्रणाम्यहं॥६॥तारकंसर्वलोकानांनोरूपेणवि
राजितं॥संसारार्णवमग्नानांनमामिप्रणवंहरिं॥७॥यस्थि
तसर्वलोकेषुएकरूपेणनैकधा॥धामकैवल्यरूपेणनमामिवर
दंसुखं॥८॥सूक्ष्मात्सूक्ष्मतरंपुण्यंर्गुंणगुणनायकं॥वर्जितंप्र
पंचेभिर्वैवेदाख्यातंनमाम्यहं॥९॥देवस्यंचमनुष्येभोवर्जितंते
षुसंस्थितः॥दैवैश्वयोगिभिर्ध्येयंनमोंकारंनमाम्यहं॥१०॥व्या
पकंविश्ववेत्तारंविज्ञानंपरमंपदं॥शिवंशिवगुणंशांतंवंदेप्र

नि

॥५८॥

णवमीश्वरं॥११॥ यस्यमायाप्रविष्टास्तुब्रह्माद्याश्चसुरासुराः
नविदंतिपरंसुद्धंमोक्षदारंनमाम्यहं॥१२॥ आनंदकंदायचके
वलायसुद्धायहंसायपरावराय॥ नमोस्तुतस्मैगुणनायका
यश्रीवासुदेवायमहाप्रभाय॥ १३॥ श्रीपांचजन्येनविराजमानं
रविप्रभेणापिसुदर्शनेन॥ पद्मंगदाशोभमानंविभुंसदेवंशर
णंप्रपद्ये ॥१४॥ यंवेदघोषंसगुणंगुणानांआधारभूतंस
चराचरस्य॥ यंसूर्यवैश्वानरतुल्यतेजसंतंवासुदेवंशरणंप्र
पद्ये॥१५॥ सुधानिधानंविमलांशरूपंआनंदमानंदविराज
मानं॥ यंप्राप्यजीवंति सुसदादिलोकेतंवासुदेवंशरणंप्रपद्ये
॥१६॥ योभातिसर्वत्रचरविप्रभावैक्करोतिशोषंरसंवरंतियः॥ प्रा
णिनांतर्गतवायुरूपंतंवासुदेवंशरणंप्रपद्ये॥१७॥ योज्येष्ठरू

पेणसदेवदेवोविभर्त्तिलोकान्सहसामाहस्मा॥ एकार्णवेनो
रिचिवर्त्ततेयंतंवासु०॥१८॥ अंतर्गतोलोकमयःसदैवभवस्य
सौस्थवरजंगमानां॥ स्वाहासुखोदेवमुखस्यहेतुःस्तंवासुदे
वं०॥१९॥ यंवेदरसैःसपुण्यैःसकलार्थपृष्टःसमोष्टवैर्गुणवि
त्सुलोके॥ रत्नाधिपोनिर्मलतेजसोवतंतंतंवासुदे०॥२०॥
तेजस्वरूपेणबिभर्त्तिलोकान्ससखासमलान्सचराचरस्य॥
यंकेवलोज्ञानमयःसुसिद्धंतंवासुदे०॥२१॥ सुखंसुखार्यं
हृदयंसुदेशंज्ञानार्णवंतंसुहितंहितंच॥ सत्याश्रयंसगुणोप
विष्टंतंवासुदे०॥२२॥ यज्ञस्वरूपंपुरुषार्थरूपंसंतान्वितंमा
पतिमेवपुण्यं॥ विलानयेनंभजतांनिवासंतंवासुदे०॥२३॥
अंबोधिमध्येशयनंहियस्यनागाधिराजस्यफणांतराले॥ य

113

स्यादब्जपद्मयमेवतस्यश्रीवासुदेवस्यनमामिनित्यं॥२४॥
पुण्यान्वितंश्रीकरमेवनित्यंतीर्थैरनेकैः परिसेव्यमानं॥त
स्यादअपद्वयमेवतस्यश्रीवासुदेवस्यनमामिनित्यं॥२५॥
देवैसमिद्धैमुनिभिसदैवंनतंस्वशात्म्याउँगाधिपस्य॥न
स्पादपंकेरुहमेवपुण्यंश्रीवासुदेवंशरणंप्रपद्ये॥२६॥
यत्पादपद्मांभसिमज्जनानांपूतादिवंयांतिविकल्पशा
स्ते॥मोक्षंलभंतेमुनयासुतुष्टास्तंवासुदे०॥२७॥पा
दोदकेतिष्टतियत्रविष्णोगंगादितीर्थानिसदेवतत्र॥य
जंतियेयेनभियास्वदेहाग्रयातिष्टुद्वाःस्वगृहंमुरारे॥
॥२८॥पादोदकेनाप्यभिषिच्यमानाअत्युग्रपापैःपरि
लिप्यदेहाः॥तेयांतिमुक्तिंपरमेश्वरस्यतस्यैवपादोस

ततंनमामि॥२९॥ नैवेद्यमात्रस्यचभक्षणेनसुचक्रिणःस्तस्य
महात्मनस्य॥ त्निवाजयेयस्यफलंलभंतेसर्वार्थमुक्ताश्चनरा
भवंति॥३०॥ नारायणंतंनरकांतकारिणंमायाविहीनंसक
लंगुणज्ञं॥ तध्यानगम्यासुगतिंव्रजंतितंवासुदे०॥३१॥यो
वंद्यसुरासिद्धचारणगणैर्देवैःसदापूज्यते॥ योविश्वस्यहि
सृष्टिहेतुकरणेब्रह्मादिकानांप्रभुः॥३२॥ यःसंसारमहा
र्णवेनिपतितःस्योद्धारकोवत्सलातस्यैवाऽपिनमाम्यहंसुच
रणेभक्त्यावरौसाधनो॥३३॥ यंद्रष्टुंनिजमंडपेसुरगणै
श्रीवामनंसामगं॥ सोद्भिन्नकुतूहलंसुरगणेस्त्रैलोक्यमे
कंप्रभुः॥३४॥ कुर्वंतंध्वनितैस्ततःसमधुरैर्निःपापनिःपा
पभिः॥ तारेणेतस्याहंचरणारविंदयुगुलंवंदेपरंपावनं॥३५॥

राज्ञानं निजमंडलंमखमुखेब्रह्माश्रियापूजितं ॥ दिव्येनापि
स्वतेजसाकरमयं यच्चंद्रनीलोपमं॥ २६॥ द्विवानां हितकाम्य
यासुसुतलं वैरोच्चनं स्थापितं॥ दास्यत्वंसमदीयतांसुरपते
वंदे परंस्वाननं॥ २७॥ तंद्रष्टुरविमंडलेमुनिगणैसंप्रास
वंतं दिवं॥ चन्द्रार्कासुतपतियेन सहसासंप्राप्तसर्वंतोसदा॥ २८॥
तस्येवापिसुच्चक्रिणः सुरगणप्राप्तपुनर्थनिवारणंसांप्र
तं॥ कोयविश्वविकोशकोशमतुलंनोमिः प्रभुं विक्रमैः
॥ २९॥ इतिश्रीभविष्योत्तरपुराणेआषाढमाहात्म्येव
लिस्तुतिवर्णनंनाम सप्तविंशतिमोध्यायः॥ २७॥ नार
द०॥ एवंस्तुतस्तु भगवान्विरराशिस्वलीलया॥ उवाचप्र
सन्नात्मास्तोत्रमेतसटतेनरः॥ १॥ तस्यदास्याभिसकल

वांछितं देवदुर्लभं ।। सत्ययुगे महानाशी सद्दास्यजपात्खि
ल ।। २ ।। मोक्षदास्याम्यहं श्रीतोतवस्तोत्रवृत्तीव्रतः ।। त्रेता
यां मासमात्रेण मासषड्भेन द्वापरे ।। ३ ।। वर्षैकेन कलौ मो
क्षं जयादास्यामि संशयं ।। स्त्रियो वैश्यास्तथा शूद्रा ये चान्ये
भक्तिसंयुता ।। ४ ।। स्वर्गं यास्यंति मासेन्द्र वैष्णवं गतिदायकं ।।
त्रिकालमेककालं वा स्नातो जपति ब्राह्मणः ।। ५ ।। यं यं तु
कामयेत्कामं स सत्तस्य भविष्यति ।। क्षत्रियो जयमाप्नोति ध
नधान्यरत्नंव्रतः ।। ६ ।। भविष्यति जयात्त् वैश्योक्षुद्रः सुख
मवाप्नुयात् ।। यः श्रावयेमिदं स्तोत्रं श्रोता पापात्प्रमुच्यते ।। ७ ।।
श्रावको नरकं घोरं कदाचिन्नैव पश्यति ।। [illegible] ममस्तोत्रप्रभा
वेन सर्वसिद्धो भविष्यति ।। ८ ।। भुंजानेषु च विप्रेषु श्राद्ध

117

कालेत्तु यः पटेत्॥ पितरो वै ध्रुवं लोकं तृप्तायांति न संशयः
॥९॥ तर्पणांते तु यः कुर्याज्जपं विप्रोथ बाहुजः॥ पिबंतिचा
मृतं तस्य पितरो हृष्टमानसः॥१०॥ होमे जपे च यात्रायां
नित्ये नैमित्तिके पि च॥ विवाहादिषु कार्येषु विद्यावादन
येषु च॥११॥ यो जपेन् नक्तिभावेन मम भक्तिपुरःसरं॥
तत्र विघ्ना न जायंते सर्वसिद्धिर्भविष्यति॥१२॥ विषमे दु
र्गमे स्थाने सिंहव्याघ्रसमाकुले॥ चोराणां संकटे काले
तत्र स्तोत्रमुदीरयेत्॥१३॥ निर्भयो जायते सद्यः रणे राज
भयेषु च॥ निखिलेषु च दुर्गेषु राजद्वारे स्मशानके॥१४॥
वासुदेवाभिदानस्य अयुतं प्रजयेन्मनुं॥ सुस्नातो ब्रह्मचर्ये
ण क्रोधलोभविवर्जितः॥१५॥ तिलैस्सुराळकैर्होमं गुड

॥६२॥

गुग्गुलुसंयुतं॥ वासुदेवमपूजैवं कुर्यात्प्रयतमानसः॥१६॥द
शांशेनाथवाश्लोकैर्होमयेद्घृतपायसं॥ नियुतंप्रजपेद्वस्तु
दशांशैर्हवनादिकं॥१७॥ पुरश्चरणमेतद्धि सर्वसिद्धिप्रदा
यकं॥ येषासुभृत्यावर्त्तित्वंपार्श्वंनैवत्यजाम्यहं॥१८॥ कलौ
युगेतुसंप्राप्तेस्तोत्रंवांछाप्रदास्यति॥ एतद्दुःखतमस्तो
त्रंयस्यकस्यनदीयते॥१९॥ गायेनातुल्यमाप्नोति अन्य
थानससिद्धिभाक्॥ एतद्दुःखतमंस्तोत्रंयस्यकस्यनदीय
ते॥२०॥ सर्वकामसमृध्यर्थंस्तोत्रमेतद्भविष्यति॥ एवंहिस
कलंस्तोत्रंमयापितृमुखाच्छृतं॥२१॥ ब्रह्मणानिर्मितंस्तो
त्रंजसंरुद्रेणवैपुरा॥ ब्रह्महत्याविनिर्मुक्तोइन्द्रोसुलक्ष्व
किल्बिषात्॥२२॥ देवाश्चऋषयःसर्वेसिद्धिविधरोरगाः॥

॥६२॥

जपीत्वास्तोत्रमेतत्सिद्धिंप्रासायथेप्सितं ॥२३॥ पुत्रार्थील
भतेपुत्रंसहस्त्रावर्त्तनाध्रुवं ॥ ज्ञानवारंभवेपस्तुरुतुस्नानांभ
नेस्त्रियां ॥२४॥ वंध्यापिगर्भमाधत्तेनात्रकार्याविचारणा
त् ॥ योजपेदबलास्तोत्रंसप्तवारंदिनांतिके ॥२५॥ मंत्रितंवा
पिवेत्तोयंसापिगर्भवतीभवेत् ॥ पुत्रार्थःलभतेपुत्रंधनार्थः
धनमाप्नुयात् ॥२६॥ कन्यार्थःप्राप्नुयात्कंन्यामोक्षार्थःगति
मुत्तमं ॥ एककालंद्विकालंवात्रिकालंयःपठेन्नरः ॥२७॥ स
र्वल्लभतेकामान्इहलोकेपरत्रच ॥ नारद० ॥ इतिविष्णुमु
खोद्गीर्वांश्रुत्वावाक्यंपुनःस्तुविः ॥२८॥ उवाच्चपूजयामास
ज्ञातानामपदेस्तथा ॥२९॥ इतिश्रीभविष्योत्तरपुराणेआ
षाढमाहात्म्येनारायणस्तुतिर्नामअष्टाविंशतितमोध्यायः ॥२८॥

आषाढउवाच॥नमाम्यहंहृषिकेशंकेशवंमधुसुदनं॥सूद
नंसर्वदैत्यानांनारायणमथामयं॥१॥जयंतंविजयंकृष्ण
अनंतंवामनंतथा॥विष्णुंविश्वेश्वरंपुण्यंविश्वात्मानंसुरार्चि
तं॥२॥अनाघस्तथहर्त्तारंनारसिंहंश्रियःप्रियं॥श्रीपतिं
श्रीधरंश्रीकंदंश्रीनिवासंमहोदयं॥३॥श्रीरामंसाधनंमो
क्षंक्षमारूपंजनार्द्दनं॥सर्वज्ञंसर्ववेत्तारंसर्वदंसर्वदायकं
॥४॥हरिंमुरारिंगोविंदंपद्मनाभंप्रजापतिं॥आनंदं
ज्ञानसंपन्नंज्ञानदंज्ञानदायकं॥५॥अच्युतंशाबलंशां
तंशंखचक्रगदाधरं॥योगेश्वरंजगद्योनिंब्रह्मरूपम
हेश्वरं॥६॥मुकुंदंमुरारिध्वंसंवैकुंठंराकरूपिणं हंसस्व
पंयस्यक्षंशंखपाणिंपुरातनं॥७॥पुष्करंपुष्करद

ग्र्यंवाराहीधरणीधरं॥ प्रद्युम्नंकामपालंच ध्यानंग
म्यंमहेश्वरं॥ ८॥ सर्वसौख्यंप्रदंसौख्यंसांख्यंच पुरुषोत्तमं॥
योगरूपंमहात्मानंयोगिनामप्यगोचरं॥ ९॥ असुरारिलो
कनाथंपद्महस्तंगदाधरं॥ गुहावासमुनिर्द्दिष्टंपुण्यवासं
महाजनं॥ १०॥ नमामिनिखिलानंदंपीतवाससुरार्च्चितं॥
नरंनारायणंशांतंवरिष्ठंक्लेशहरंपरं॥ ११॥ गोपंगोपप्रि
यंकंसंचाणूरांतकरं विभुं॥ देवकीनंदनंशौरिगोवर्द्धनध
रोत्तया॥ १२॥ क्षिराब्धिशायनंश्रीशंवनमालाविराजितं॥
श्रीवत्सवक्षसंध्यायेपरमानंददायकं॥ १३॥ एतैर्नामिप
देदेवंप्रपूज्यंतुलसीदलैः॥ ततःप्रतुष्टोभगवानूइन्द्रंच
नमब्रवीत्॥ १४॥ श्रीभगवानु०॥ नाम्नांशतेनेवसुदुर्ल्ल

भेनयःस्तौतिमत्स्वं मनसा स्थिरेण॥ सयातिलोकंममदेव
दुर्लभंविहायदोषानपिकोटिशःक्षणात्॥१५॥नाम्नाश
तंपुहापुण्यंसर्वपातकनाशनं॥ अनन्यमनसाध्यायन्
जपेद्भक्तिसमन्वितः॥१६॥ नित्यमेवनरःपुण्यंगंगास्ना
नफलंलभेत्॥ त्रिकालंजपियेन्मर्योनिपत्तोनियतेस्थि
रः॥१७॥ अश्वमेधफलंतस्यजायतेनात्रसंशयः॥ राका
दस्यामुपेष्यैवपुरतोपरतेन्वयः॥१८॥ पृथ्वीदानफलंतस्यजा
यतेममवल्लभः॥ जागरेप्रजयेन्नित्यंतस्यपुण्यंवदाम्य
हं॥१९॥ पौंड्रीकस्ययज्ञफलेफलंप्राप्नोतिमानवः॥ तु
लसीसंनिधौस्थित्वामनसैयोजपेन्नरः॥२०॥ राजसूय
फलंभुंक्तेइहैवापिचमानवः॥ शालिग्रामशिलायत्र

यत्र द्वारावतीशिला ॥ २१ ॥ उभयोः संगमे जाप्यं अश्वमेध
फलं भवेत् ॥ इहैव तु मतुलं सौख्यं भुंक्ते व्रजन् पूर्वजान् ॥ २२ ॥
आत्मना सहितं मर्त्यो नार यन्त्रात्र संशयः ॥ कुशास्नानं तु शुक्र
स्य पूजयेन्मधुसूदनं ॥ २३ ॥ यः पठेत्सुरतस्तोत्रं स याति परमां
गतिं ॥ माघस्नाई हरीपूजा भल्या च मधुसूदनं ॥ २४ ॥ पठेद्वा
शृणुयाद्वापि महापापात्प्रमुच्यते ॥ श्राद्धकाले तु यो मर्त्यो
श्रावर्णेद्विशद्ध शुद्धिजान् ॥ २५ ॥ पितरः तृप्तिमायांति तृप्ता यां
ति परां गतिं ॥ गर्भिणि श्रावयेद्यस्तु त्रिकालं सप्तमादिना
॥ २६ ॥ सुपुत्रो जायते तस्य गुणवीर्यसमन्वितः ॥ प्रसूति
समये या तिश्रावयेद्वद्विजोत्तम ॥ २७ ॥ प्रसूतिः सुखमा
न्या तिबालको बुद्धिमान भवेत् ॥ मृतवत्सा तु या नारी मृता

१२४

॥६५॥

मत्सेथिवापुनः॥२८॥तुभिर्भामिपदैर्विष्णुतुलसीकोमलदलैः॥
नित्येयःपूजयेद्भक्त्यंलक्षकोट्यपणैःव्रतैः॥२९॥चतुर्विधा
दध्यदोषान्मुच्यतेनात्रसंशयः॥एककालंद्विकालंवात्रिका
लंवापियःपठेत्॥३०॥ससर्वल्लिभतेकामान्इहलोकपरत्र
च॥ब्राह्मणोवेदविद्यैवक्षत्रियोविजयीभवेत्॥३१॥वैश्यो
जयाद्धनाढ्योपिशूद्रस्तुसुखमाप्नुयात्॥क्षत्रियोब्राह्मणो
भूपालवैश्यक्षत्रियत्ववा॥३२॥शूद्रोवैश्यत्वमाप्नोत्तिसद्
दस्यजपात्किल॥सुस्पदंमोक्षदंस्तोत्रंजपितव्यंस्वनृणां॥३३॥
रावरव्यवरान्स्तोत्रैस्तुष्ट्वावाक्यमथाब्रवीत्॥श्रीभगवान्॥भो
भोआषाढतुष्टोहंततस्तोत्रेणचारुणा॥३४॥प्रसन्नो
हंवरंब्रूहिदास्यामिमनसेप्सितं॥आषाढउ०॥तुष्टश्चेवे

125

॥६५॥

वमे देहि महिमापूर्वसंभवः ॥ २५ ॥ तथेत्युक्त्वा भगवतास्व
यमंतर्दधे क्षणात् ॥ २६ ॥ इति श्रीभविष्योत्तरपुराणे आ
षाढमाहात्म्ये नारायणस्तुतिर्नाम त्रिंशोऽध्यायः ॥ २९ ॥ ऋष एकोन
य ऊचुः ॥ नारदःश्चातनामानि निधने समुपस्थिते ॥ ये पठंति
नरास्तेषाम् योगर्भस्य वेदना ॥ १ ॥ एवमेव पुरा पृष्टो ऋषिभिश्च ष
डाननः ॥ कथं निकटतः कालो ज्ञायते हरनंदन ॥ तानि चिह्ना
नि कृतिवित् ब्रूहि मे परिपृच्छतः ॥ कुमार उ० ॥ वदामि कालचि
ह्नानि यायते यानि देहिनां ॥ ३ ॥ मृत्यो निकरमापन्ने मुने ता
नि निद्रामयं ॥ ४ ॥ वाम्येनासापुटे यदा वायुर्वाति दिवानिशं ॥
अखंडमेव तस्यायुर्यस्तत्त्ववृत्रपेय हि ॥ ५ ॥ स्वहोरात्रमहोरा
त्रं रविर्वहति संततं ॥ अर्द्धमेकं च तस्येहं जीवतावधिर

च्यते॥ ६॥ वहेन्नासापुटे युग्मे दशाहानि निरंतरं॥ वातश्लेस
हसंक्रातिस्तदाजीवेदतु त्र्यं॥ ७॥ नानाकर्मद्वयं हित्वा मातरिश्वा
सुखावहेत्॥ शात्रो विनद्वयं हित्वाप्रयाणंते चास्य ध्वनि॥ ८॥
अकस्माद्देव तत्काले मृत्युः सन्निहितो भवेत्॥ चिंतनीयं प्रयत्ने
न स काले मृत्युभीरुणा॥ ९॥ सूर्ये सप्तमराशिस्थे जन्मक्षेथ
निशाकरे॥ पौष्णकालोत्र्यावदा याम्यरविर्वहेत्॥ १०॥ अ
स्मार्कं दीक्षंतेयास्य पुरुषः कृष्णपिंगलं॥ तस्मिन्नेवक्षणे रूपं
संजीवेव मरद्वयं॥ ११॥ यस्य बीजं मलं मूत्रं क्षुतं मूत्रं मलं तु
वा॥ इहैकदा यते पृष्ठमर्द्धं तस्यायुरिष्यते॥ १२॥ इन्द्रनीलं नि
भं व्योम्नि नागवृंदं यइक्षते॥ इतस्तलं प्रसृमरं षण्मासान्नजी
वति॥ १३॥ व्यन्ने दिवा रिपूर्णास्या दृष्टिवत्त्वादिवाकरं॥ फु

तृसत्विद्वचापंन्नं पश्येषण्मासजीविता॥१४॥अरुंधतिधृवंचैववि
ष्णास्त्रीणिपदानिच। असत्यमृत्युनाथस्य चतुर्थेमार्तमंडलं
॥१५॥अरुंधतिभवेज्जीह्वाधृवोनासायमुच्यते। विष्णोःपदा
निभ्रूमध्येनेत्रयोमातृमंडलं॥१६॥वेनिविलादिवर्णस्यक
टुर्मादिरसस्यहि। अकस्मातंन्ययाभावं षण्मासेनसमृति
भाक्॥१७॥षण्मासमृत्योर्मर्त्यस्यषड्रसंनाधयस्तथा॥मु
ढ्ंलिसत्ततंतद्वद्विच्छायातालुपंचमाः॥१८॥रेतकरंजनेत्रांता
निलिमानंभजंतिचेत्। तर्हिकिंनात्रनगरीषष्ठेमासीव्रजे
न्नरः॥१९॥संप्रवृत्तेनिधुवनेतध्येतेक्षीतियन्नरः॥निश्चितं
पंचमेमासीधर्मराजातिथिर्भवेत्॥२०॥हृतमारुत्यसंरूढ
स्त्रीवर्णोयस्यमस्यकं॥प्रयातियातयास्यायुषण्मासेपरिसंक्ष

यं॥२१॥सुस्नातस्यातुहृदयंपरिशुष्यतियस्यचेत्॥
चरणौचकरौवापित्रिमासंतस्यजीवितं॥२२॥ध्येया
प्रकंप्रतेयस्यदेहथघेथिनिश्चलो॥दलांतदूताबधं
तिचतुर्थेमासितरं॥२॥प्रतिवित्तभवद्यस्यपदेखंडप
दाकृतिः॥पांसौवाकर्दमेवापिपंचमासान्सजीवितं॥२३॥
निजस्यप्रतिबिंबस्यनिराज्यमुकुरादिषु॥उत्तमांगंनयः
पश्येयसमासेनविनश्यति॥२५॥मस्तिभ्रंसेतूबलिवाणिध
नुरैंद्रंविनश्यते॥रात्रौचंद्रद्वयंवापिदिवादौचदिवाकरौ॥२६॥
दिवाचतारकाचक्रंरात्रौव्यामयितारकं॥पुंगपंचचतुर्दि
क्षुयांकंकौदंडमंडलं॥२७॥भूधरेभूधराग्रेवागंधर्व
नगरालयं॥दिवापिग्राम्बनृत्यंतंगलेपंचवरातवः॥२८॥

१२९

सवेंद्रिलेषुवन्हिषुयद्यकमपिदृष्यते ।। तदामासावधिर्मृत्स्क
प्रतिक्षेतनचाधिकं ।। २९ ।। करावरुद्धश्रवणंश्रृणोनयय
दाध्वनिं ।। स्थुलंवस्त्रास्त्रग्रास्थुलंतदामासांविनिवर्त्तते
।। ३० ।। यःपश्येदात्मनःछायांदक्षिणांशासमाश्रिता ।। वि
नानिपंचजीवित्वापंचत्वमुपपांगीसा ।। ३१ ।। श्वासते
भक्ष्यतेवापिपिशाचाभासुरवांपरैः ।। भूतेप्रेतैश्चाभिगृ
ध्रेगोमायुखरश्रूकरैः ।। ३२ ।। रासभैश्वीकरैकीशैस्येनैर
स्ततैःबकैः ।। स्वप्नेस्वजीवनंत्वक्काउवर्षानियमतेक्ष्म
मी ।। ३३ ।। गंधपुष्पांस्तुकैश्शीर्णेस्वांतनुंभूषितांनरः ।। यःप
स्येत्स्वप्नसमयेसोष्टौमासानुचनिस्वसो ।। ३४ ।। यांस्तुराशिव
वल्मीकंपुयदं३ममापिच ।। योधिलोहतिवेस्वप्नेषष्ठेमा

सिसनस्यति ॥ ३५ ॥ रासभारूढमात्मानं तैलभ्यंगं च मुंडि
तं ॥ नयमां यत्रामां शापः स्वप्ने यश्चेच्च उर्वजान् ॥ ३६ ॥ स्व
मोल्लैरवत्तनोवा पियः पश्चेस्वप्नगोचराः ॥ श्मृणानिसु
क्रुकाष्टांश्च षष्ठमासीनजीवति ॥ ३७ ॥ लोहदंडधरं व्र
छः पुरुषं रूक्षवाससं ॥ स्वयं योग्ये स्थितं पश्येस त्रीमा
सान् लंघयेत् ॥ ३८ ॥ कालिकुमारियं स्वप्ने बध्नीयाबाहु
पाशकैः ॥ समासनसमीक्षेत नगरीग्रामनस्य च ॥ ३९ ॥ ए
वं ज्ञात्वा स्वसप्रयस्त्कत्वा देवं जगद्गुरुं ॥ यनरास्यजते प्रा
णास्ते यांति परमां गतिं ॥ ४० ॥ इति श्रीभविष्योत्तरपुरा
णे आषाढमाहात्म्ये कालचिन्हकथनं नाम [illegible]त्रिंशतित
मोध्यायः ॥ ३१ ॥ ऋषय ऊचुः ॥ सूत ब्रूहि समासेनस्तु विमा

सफलंश्रुति॥ वक्तुंश्रोतुश्चकिंपुण्यंकथ्यतांनोवदपौकुस॥१॥
सूतउ०॥ शृण्वंतुऋषयःसर्वेमाहात्म्यश्रवणस्यच॥ फलश्रु
तिंप्रवक्ष्यामिवक्तुंश्रोतुश्चयत्फलं॥२॥ योवेदमासमाहात्म्यं
श्रोतव्यभक्तिभावतः॥ नतस्यपुनरावृत्तिंलभतेपरमंसुखं
॥३॥ सुयज्ञैश्चाखिलैर्दानैर्यत्पुण्यंप्राप्यतेनरैः॥ तत्फलं
समवाप्नोतिवाच्चकेनात्रसंशयः॥४॥ वेदपारायणंपुण्यं
संप्राप्तंनात्रसंशयः॥ भक्त्याशृणोतियोनित्योशुचिमहा
त्म्यमुत्तमं॥५॥ प्रातर्यथाविधिस्नात्वालभतेपरमांगतिं॥
कुजन्मतोपिमुच्यंतेमाहात्म्यश्रवणान्नरः॥६॥ तस्मान्मा
हात्म्यश्रवणंभक्त्याकार्यंकलौयुगे॥ ऋषयऊचुः॥ कथंकु
जन्मतोमुक्तोमाहात्म्यश्रवणान्नरः॥७॥ एतत्सविस्तरंब्रूहि

॥ श्री ॥

सर्वदोषापहारकः ॥ स्कं० उ० ॥ पुराकपिल्यनगरेमहिजिन्नामनृ
पतिः ॥ ८ ॥ कुबेरइवसंपत्त्यासर्वमान्योमहाबलिः ॥ पुराधा
तस्यनृपतेश्चंडइतिविस्रुतः ॥ ९ ॥ मूर्खोतिबलवान्पुष्टोव
द्धोतिबभयंकरः ॥ राजानंसर्ववशीचक्रेनियोक्तोदानकर्मणि
॥ १० ॥ दानकार्येसमुत्पन्नेद्विजाननधिकारिणः ॥ अर्धंगृण्हा
तिसर्वेषांसर्वेअर्द्धमेवच ॥ ११ ॥ राज्ञोकर[illegible]र्पितंये
नततराजाप्रयच्छति ॥ नवक्तिकिंचित्साकंवञ्चानीतःपुरा
धसा ॥ १२ ॥ नवक्तुंतस्करस्वयंधर्मेविहितस्तेनपुरोधसा ॥ एधत्क
रोतिवैराजातत्तेहुरतितस्सुरः ॥ १३ ॥ एवंअविधदानानि
सस्मात्रेअर्पितानिच ॥ तिरस्काराच्चविप्राणांमार्जनोभ्रनृ
पाधमः ॥ १४ ॥ राजद्रव्यापहरणाद्राज्ञोदत्तापहारणात्ते ॥

॥ श्री ॥

द्विजद्रव्यापहारणात्स्चौर्याद्वाखलुसमागतः॥१५॥राजामार्जा
रनाम्नासौपापेनैवपुराधमः॥ततःकालेनसंप्राप्तेशुचि
मासेऽघनाशनः॥१६॥श्रुत्वापुराणंसंपूर्णंपूजयंतंसरस्व
तीं॥ततःसंपूजयामासुर्व्यासस्थानस्थितोद्विज॥१७॥समा
थपूजनेदेव्याव्यासपूजनयन्जनाः॥वस्त्रालंकारैःसुस्वाद्यैः
स्वदक्षिणांदधुः॥१८॥संप्राप्यसर्वेश्रोतारःव्याससंनिधिता
पहान्॥ततःकापिल्यनगरेशुचिमासोव्रतोस्थिताः॥१९
नद्यांयथाविधिस्नात्वागत्वाश्रीरमणालयं॥संपूज्यवि
धिवत्सर्वेपुराणश्रवणेस्थिताः॥२०॥उच्चासनेसमासी
नंसंपूज्यःसभक्तितः॥शुचिमासस्यमाहात्म्यंश्रृण्वंतः
परयामुदा॥२१॥एवंप्रतिदिनंचक्रुर्गच्छंतःस्वस्ववेश्म

नि ॥ ततो देवालयं दाखु विलापं विचरन्बहिः ॥ २२ ॥ पूजानैवेद्य
धान्यानां भक्षयन् जनसंसदि ॥ तत्रागत्य बिडालोऽपि विचर
न्भक्षणेच्छया ॥ २३ ॥ विलोक्य मूषकं तत्र निश्चलस्थितवा
न्मुदा ॥ बिडालोऽपि पुसणांते जनैस्स्वस्वगृहे गता ॥ २४ ॥ अ
लयाद्ग्राममागत्य मूषके विवरं गतः ॥ प्रत्यहं मूषको नोलुपु
नश्चपुरुषाश्चिय ॥ पुराणसमये सर्वे मिलंति स्म द्विजोत्तम ॥
रात्वं मासो गतस्तेषां वामार्द्धे हरिमंदिरे ॥ २६ ॥ स्वस्वकार्यार्थसं
सिद्धेः पुर्णपुण्यवतां मुदा ॥ तदा निष्टाहृष्ट्वान्ये तु मूषको तक्ष
णादधो ॥ २७ ॥ मोचयामास मार्जारान्मूषको ताडयन् परे ॥
तत्क्षणाद्विकलाजातः मार्जारो निधनं गतः ॥ २८ ॥ तन्मुखात्स
लिलच्छ्वाखुसोऽपि मृत्युं समागताः ॥ दिव्यदेहसमापन्नौ उभौ

135

मार्ज्यारिमूषकौ॥२९॥स्तुतवंतौपुराणंचसूतंश्रोताजनाःस्तदा॥
दिव्यंविमानमारुह्यजग्मतुर्विष्णुमंदिरं॥३०॥सर्वेषांसुमाहात्मा
नंश्रवणेनमहत्फलं॥ततःसंपूजयामासुसुतंअर्थविदांवरं॥३१॥
पपृच्छुर्नेमाहात्म्यंशौनकाद्यामहर्षयः॥३२॥इतिश्रीभविष्यो
त्तरपुराणेआषाढमाहात्म्येएकत्रिंशत्तिमोध्यायः॥३१॥शु
भंभवतु॥श्रीपार्वतीपरमेश्वरार्पणमस्तु॥शाके१८०५सुभानुना
मसंवत्सरेभाद्रपदमासेशुक्लपक्षेषष्ठ्यांभृगुवासरेतद्दिनेग्रंथ
लिखितंसमाप्तं॥इदंपुस्तकंपिंगळेसोपनामविठ्ठलेनलिखितं
लेखकपाठकयोःशुभंभवतु॥हरयेनमः॥ ७ ॥ ७ ॥ ७

130

KKSU LIBRARY
RAMTEK
441 106
M/1061
Dist. Nagpur

```
[OrderDescription]
,CREATED=28.10.20 11:56
,TRANSFERRED=2020/10/28 at 12:19:06
,PAGES=136
,TYPE=STD
,NAME=S0003778
,Book Name=M-1061-ASHADH MAHATMAY
,ORDER_TEXT=
,[PAGELIST]
,FILE1=00000001.TIF
,FILE2=00000002.TIF
,FILE3=00000003.TIF
,FILE4=00000004.TIF
,FILE5=00000005.TIF
,FILE6=00000006.TIF
,FILE7=00000007.TIF
,FILE8=00000008.TIF
,FILE9=00000009.TIF
,FILE10=00000010.TIF
,FILE11=00000011.TIF
,FILE12=00000012.TIF
,FILE13=00000013.TIF
,FILE14=00000014.TIF
,FILE15=00000015.TIF
,FILE16=00000016.TIF
,FILE17=00000017.TIF
,FILE18=00000018.TIF
,FILE19=00000019.TIF
```

```
FILE20=00000020.TIF
,FILE21=00000021.TIF
,FILE22=00000022.TIF
,FILE23=00000023.TIF
,FILE24=00000024.TIF
,FILE25=00000025.TIF
,FILE26=00000026.TIF
,FILE27=00000027.TIF
,FILE28=00000028.TIF
,FILE29=00000029.TIF
,FILE30=00000030.TIF
,FILE31=00000031.TIF
,FILE32=00000032.TIF
,FILE33=00000033.TIF
,FILE34=00000034.TIF
,FILE35=00000035.TIF
,FILE36=00000036.TIF
,FILE37=00000037.TIF
,FILE38=00000038.TIF
,FILE39=00000039.TIF
,FILE40=00000040.TIF
,FILE41=00000041.TIF
,FILE42=00000042.TIF
,FILE43=00000043.TIF
,FILE44=00000044.TIF
,FILE45=00000045.TIF
,FILE46=00000046.TIF
,FILE47=00000047.TIF
```

```
FILE48=00000048.TIF
,FILE49=00000049.TIF
,FILE50=00000050.TIF
,FILE51=00000051.TIF
,FILE52=00000052.TIF
,FILE53=00000053.TIF
,FILE54=00000054.TIF
,FILE55=00000055.TIF
,FILE56=00000056.TIF
,FILE57=00000057.TIF
,FILE58=00000058.TIF
,FILE59=00000059.TIF
,FILE60=00000060.TIF
,FILE61=00000061.TIF
,FILE62=00000062.TIF
,FILE63=00000063.TIF
,FILE64=00000064.TIF
,FILE65=00000065.TIF
,FILE66=00000066.TIF
,FILE67=00000067.TIF
,FILE68=00000068.TIF
,FILE69=00000069.TIF
,FILE70=00000070.TIF
,FILE71=00000071.TIF
,FILE72=00000072.TIF
,FILE73=00000073.TIF
,FILE74=00000074.TIF
,FILE75=00000075.TIF
```

```
FILE76=00000076.TIF
,FILE77=00000077.TIF
,FILE78=00000078.TIF
,FILE79=00000079.TIF
,FILE80=00000080.TIF
,FILE81=00000081.TIF
,FILE82=00000082.TIF
,FILE83=00000083.TIF
,FILE84=00000084.TIF
,FILE85=00000085.TIF
,FILE86=00000086.TIF
,FILE87=00000087.TIF
,FILE88=00000088.TIF
,FILE89=00000089.TIF
,FILE90=00000090.TIF
,FILE91=00000091.TIF
,FILE92=00000092.TIF
,FILE93=00000093.TIF
,FILE94=00000094.TIF
,FILE95=00000095.TIF
,FILE96=00000096.TIF
,FILE97=00000097.TIF
,FILE98=00000098.TIF
,FILE99=00000099.TIF
,FILE100=00000100.TIF
,FILE101=00000101.TIF
,FILE102=00000102.TIF
,FILE103=00000103.TIF
```

```
FILE104=00000104.TIF
,FILE105=00000105.TIF
,FILE106=00000106.TIF
,FILE107=00000107.TIF
,FILE108=00000108.TIF
,FILE109=00000109.TIF
,FILE110=00000110.TIF
,FILE111=00000111.TIF
,FILE112=00000112.TIF
,FILE113=00000113.TIF
,FILE114=00000114.TIF
,FILE115=00000115.TIF
,FILE116=00000116.TIF
,FILE117=00000117.TIF
,FILE118=00000118.TIF
,FILE119=00000119.TIF
,FILE120=00000120.TIF
,FILE121=00000121.TIF
,FILE122=00000122.TIF
,FILE123=00000123.TIF
,FILE124=00000124.TIF
,FILE125=00000125.TIF
,FILE126=00000126.TIF
,FILE127=00000127.TIF
,FILE128=00000128.TIF
,FILE129=00000129.TIF
,FILE130=00000130.TIF
,FILE131=00000131.TIF
```

```
FILE132=00000132.TIF
,FILE133=00000133.TIF
,FILE134=00000134.TIF
,FILE135=00000135.TIF
,FILE136=00000136.TIF
,
```